

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

Mannhemii, 1779

Liber II

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1233](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1233)

LIBER II

L

U. c. 245.
a. C. 507.
L. Junio
Bruto, L.
Tarquinio
Collatino
Coss.

LIBERI jam hinc populi Romani res, pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum, potentiora quam hominum, peragam. Quæ libertas ut lætior esset, proximi regis superbia fecerat. Nam priores ita regnarunt, ut haud inmerito omnes deinceps conditores partium certe urbis, quas novas ipsi sedes ab se auctæ multitudini addiderunt, numerentur. Neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriæ, Superbo exacto rege, meruit, pessimo publico id facturus fuerit, si libertatis in maturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorsisset. Quid enim futurum fuit, si illa pastorum convenarumque plebs, transfuga ex suis populis, sub tutela inviolati templi, aut libertatem, aut certe impunitatem adeptæ, soluta regio metu, agitari cœpta esset tribuniciis procellis; & in aliena urbe cum Patribus ferere certamina, priusquam pignora conjugum ac liberorum caritasque ipsius soli, cui longo tempore adfuescitur, animos eorum consociasset? Dissipatæ res nondum adultæ discor-

Libertas
populi Ro-
mani tem-
pestive
constituta.

discordia forent : quas fovit tranquilla moderatio imperii, eoque nutriendo perduxit, ut bonam frugem libertatis maturis jam viribus ferre possent. Libertatis autem originem inde magis, quia annum imperium consulare factum est, quam quod deminutum quidquam sit ex regia potestate, numeres. Omnia jura, omnia insignia primi consules tenuere. Id modo cautum est, ne, si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior, concedente collega, fasces habuit : qui non acrior vindex libertatis fuerat, quam deinde custos fuit. Omnium primum avidum novæ libertatis populum, ne postmodum flecti precibus aut donis regiis posset, jurejurando adegit, neminem Romæ passuros regnare. Deinde, quo plus virium in senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis deminutum Patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam explevit : traditumque inde fertur, ut in senatum vocarentur, qui Patres, quique conscripti essent. Conscriptos, videlicet, in novum senatum adpellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis, jungendosque Patribus plebis animos.

*U. r. 245.
a. C. 507.*

*P. R. jurat
se regnari
Romæ non
passurum.*

*Suppletur
senatus.*

U. c. 245.

a. C. 507.

Rex sacrificulus.

II. RERUM deinde divinarum habita cura

&, quia quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, ne ubiubi regum desiderium esset, regem sacrificulum creant. Id sacerdotium pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, obficeret. Ac nescio, an, nimis undique eam minimis quoque rebus muniendo, modum excefferint. Consulis enim alterius, quum nihil aliud obfenderit, nomen invisum civitati fuit. « Nimum Tarquinius » regno adfuisse : initium a Prisco factum : » regnasse deinde Ser. Tullium : ne intervallo » quidem facto oblitum tamquam alieni » regni Superbum Tarquinium, velut hæreditatem gentis scelere ac vi repetisse. Pulso » Superbo, penes Collatinum imperium esse. » Nescire Tarquinius privatos vivere : non » placere nomen : periculosum libertati esse. » Hic primo sensum tentantium animos sermo per totam civitatem est datus; sollicitamque suspitione plebem Brutus ad concionem vocat. Ibi omnium primum jusjurandum populi recitat : « Neminem regnare passuros, nec » esse Romæ, unde periculum libertati foret. » Id summa ope tuendum esse : neque ullam

Collatinus ob Tarquinii nomen invisus.

» rem , quæ eo pertineat , contemnendam. *U. c. 245.*
 » Invitum se dicere hominis causa : nec dic- *a. C. 507.*
 » turum fuisse , ni caritas reipublicæ vince-
 » ret. Non credere populum Romanum , soli-
 » dam libertatem recuperatam esse. Regium
 » genus , regium nomen , non solum in civi-
 » tate , sed etiam in imperio esse. Id obficere ,
 » id obstare libertati. Hunc tu , [inquit] tua
 » voluntate , L. Tarquini , remove metum.
 » Meminimus , fatemur , ejecisti reges. Ab-
 » solve beneficium tuum. Aufer hinc regium
 » nomen. Res tuas tibi non solum reddent
 » cives tui , auctore me ; sed , si quid deest ,
 » munifice augebunt. Amicus abi. Exonera
 » civitatem vano forsitan metu. Ita persua-
 » sum est animis , cum gente Tarquinia reg-
 » num hinc abiturum.» Consuli primo tam
 novæ rei ac subitæ admiratio incluserat vo-
 cem. Dicere deinde incipientem primores ci-
 vitatis circumstunt , eadem multis precibus
 orant. Et ceteri quidem movebant minus ;
 postquam Sp. Lucretius , major ætate ac dig-
 nitate , focer præterea ipsius , agere varie ,
 rogando alternis suadendoque , cœpit , ut vin-
 ci se consensu civitatis pateretur ; timens
 consul , ne postmodum privato sibi eadêm

*U. c. 245.
a. C. 507.*

*Abdicat se
consulatu,
& Valerius
sufficitur.*

illa cum honorum amissione, additaque alia
insuper ignominia, acciderent, abdicavit se
consulatu: rebusque suis omnibus Lavinium
translatis, civitate cessit. Brutus ex senatus-
consulto ad populum tulit, ut omnes Tar-
quiniaë gentis exfules essent: collegam sibi
comitiis centuriatis creavit P. Valerium, quo
adjutore reges ejecerat.

*Conjuratio
de
revocandis
regibus.*

III. QUUM haud cuiquam in dubio esset,
bellum ab Tarquiniis imminere, id quidem
spe omnium serius fuit. Ceterum, id quod
non timebant, per dolum ac proditorem
prope libertas amissa est. Erant in Romana
juventute adolescentes aliquot, nec ii tenui
loco orti, quorum in regno libido solutior
fuerat, æquales sodalesque adolescentium
Tarquiniorum, adsueti more regio vivere.
Eam tum, æquato jure omnium, licentiam
quærentes, libertatem aliorum in suam ver-
tisse servitutum inter se conquerebantur.
» Regem hominem esse, a quo inpetres, ubi
» jus, ubi injuria opus sit: esse gratiæ locum,
» esse beneficio; & irasci & ignoscere posse:
» inter amicum atque inimicum discrimen
» nosse. Leges rem furdam, inexorabilem
» esse, salubriorem melioremque inopi, quam

» potenti : nihil laxamenti nec veniæ habere,
 » si modum excefferis : periculofum esse , in
 » tot humanis erroribus sola innocentia vi-
 » vere. » Ita, jam sua sponte ægris animis,
 legati ab regibus superveniunt, sine mentio-
 ne reditus bona tantum repetentes. Eorum
 verba postquam in senatu audita sunt, per
 aliquot dies ea consultatio tenuit : ne non
 reddita, belli caussa ; reddita, belli materia &
 adjumentum essent. Interim legati alii alia
 moliri : aperte bona repetentes, clam recu-
 perandi regni consilia frueri : & , tamquam
 ad id, quod agi videbatur, ambientes nobi-
 lium adolescentium animos pertentant. A
 quibus placide oratio accepta est, his literas
 ab Tarquiniis reddunt ; & de accipiendis
 clam nocte in urbem regibus conloquuntur.

IV. VITELLIIS Aquiliisque fratribus primo
 commissa res est. Vitelliorum foror consuli
 nupta Bruto erat ; jamque ex eo matrimonio
 adolescentes erant liberi, Titus Tiberiusque :
 eos quoque in societatem consilii avunculi
 adsumunt. Præterea & nobiles aliquot ado-
 lescentes conscii adsumti, quorum vetustate
 memoria abiit. Interim quum in senatu vi-
 cisset sententia, quæ censebat reddenda bona ;

*U. c. 245.
 a. C. 507.*

U. c. 245. eamque ipsam causam moræ in urbe haberent
a. C. 507. legati, quod spatium ad vehicula comparanda
 a consulibus sumissent, quibus regum asportarent res; omne id tempus cum conjuratis consultando absumunt, evincuntque instando, ut literæ sibi ad Tarquinos darentur: nam aliter quæ credituros eos, non vana ab legatis super rebus tantis adferri? Datae literæ, ut pignus fidei essent, manifestum facinus fecerunt. Nam quum, pridie quam legati ad Tarquinos proficiscerentur, & cœnatum forte apud Vitellios esset, conjuratique ibi, remotis arbitris, multa inter se de novo, ut sit, consilio egissent; sermonem eorum ex servis unus excepit, qui jam antea id senserat agi: sed eam occasionem, ut literæ legatis darentur, quæ deprehensæ rem coarguere possent, expectabat. Postquam datas sensit, rem ad consules detulit. Consules, adprehendendos legatos conjuratosque profecti domo, sine tumultu rem omnem obpressere: literarum in primis habita cura, ne interciderent. Proditoribus extemplo in vincula coniectis, de legatis paululum addubitatum est: & quamquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.

*Obprimi-
 tur.*

V. DE bonis regiis, quæ reddi ante cen-
 fuerant, res integra refertur ad Patres. Illi
 victi ira vetuere reddi, vetuere in publicum
 redigi. Diripienda plebi sunt data; ut, con-
 tacta regia præda, spem in perpetuum cum
 his pacis amitteret. Ager Tarquiniorum, qui
 inter urbem ac Tiberim fuit, consecratus
 Marti, Martius deinde campus fuit. Forte
 ibi tum seges farris dicitur fuisse matura
 messi: quem campi fructum quia religiosum
 erat consumere, defectam cum stramento se-
 getem magna vis hominum simul inmissa cor-
 bibus fudere in Tiberim, tenui fluentem
 aqua, ut mediis caloribus solet; ita in vadis
 hæsitantis frumenti acervos sedisse inlitos
 limo. Insulam inde paullatim, & aliis, quæ
 fert temere flumen, eodem invecis, factam.
 Postea credo additas moles, manuque adju-
 tum, ut tam eminens area, firmaque (a)
 templis quoque ac porticibus sustinendis esset.
 Direptis bonis regum, damnati proditores,
 sumptumque supplicium, conspectus eo quod
 poenæ capiendæ ministerium patri de liberis
 consulatus inposuit: &, qui spectator erat
 amovendus, eum ipsum fortuna exactorem

U. c. 245.
 a. C. 507.

Bona Tar-
 quiniorum
 diripiun-
 tur, aut
 consecran-
 tur.

Proditores
 poenas
 dant.

(a) firma Gron. Crev.

U. c. 245. rem supplicii dedit. Stabant deligati ad palum
a. C. 507. nobilissimi juvenes ; sed a ceteris, velut ab
 ignotis capitibus, consulis liberi omnium in
 se averterant oculos : miserebatque non pœ-
 næ magis homines, quam sceleris, quo pœ-
 nam meriti essent : illos, eo potissimum an-
 no patriam liberatam, patrem liberatorem,
 consulatum ortum ex domo Junia, Patres,
 plebem, quidquid Deorum hominumque Ro-
 manorum esset, induxisse in animum, ut
 superbo quondam regi, tum infesto exsuli,
 proderent. Consules in sedem processere
 suam, missique lictores ad sumendum suppli-
 cium, nudatos virgis cædunt, securique fe-
 riunt : quum inter omne tempus pater, vul-
 tusque & os ejus spectaculo esset, eminente
 animo patrio inter publicæ pœnæ ministe-
 rium. Secundum pœnam nocentium, ut in
 utramque partem arcendis sceleribus exem-
 plum nobile esset, præmium indici pecunia
 ex ærario, libertas & civitas, data. Ille pri-
 mum dicitur vindicta liberatus. Quidam vin-
 dictæ quoque nomen tractum ab illo putant ;
 Vindicio ipsi nomen fuisse. Post illum obser-
 vatum, ut, qui ita liberati essent, in civi-
 tatem accepti viderentur.

VI. His, sicut acta erant, nunciatis, incensus Tarquinius non dolore solum tantæ ad inritum cadentis spei, sed etiam odio iraque, postquam dolo viam obseptam vidit, bellum aperte moliendum ratus, circumire supplex Etruriæ urbes; orare maxime Veientes Tarquinienfesque, « Ne se ortum, ejusdem sanguinis, extorrem, egentem, ex » tanto modo regno, cum liberis adolescentibus ante oculos suos perire sinerent. Alios » peregre in regnum Romam aditos: se » regem, augentem bello Romanum imperium, » a proximis scelerata conjuratione pulsus. » Eos inter se, quia nemo unus satis dignus » regno visus sit, partes regni rapuisse: bona » sua diripienda populo dedisse, ne quis ex » pers sceleris esset. Patriam se regnum- » que suum repetere, & persequi ingratos » cives velle. Ferrent opem, adjuvarent: » suas quoque veteres injurias ultum irent, » toties cæsas legiones, agrum ademptum. » Hæc moverunt Veientes: ac pro se quisque, Romano saltem duce, ignominias demendas, belloque amissa repetenda, minaciter fremunt. Tarquinienfes nomen ac cognatio movet: pulchrum videbatur, suos Romæ regnare.

*U. c. 245.
a. C. 507.*

*Tarquini
bellum
moliuntur.*

U. c. 243. Ita duo duarum civitatum exercitus, ad repetendum regnum belloque persequendos Romanos, secuti Tarquinium. Postquam in agrum Romanum ventum est, obviam hosti consules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorandum cum equitatu antecessit. Eodem modo primus eques hostium agminis fuit. Præerat Aruns Tarquinus, filius regis: rex ipse cum legionibus sequebatur. Aruns, ubi ex lictoribus procul consulem esse, deinde jam propius ac certius facie quoque Brutum cognovit, inflammatus ira, « Ille est vir, [inquit] qui nos extor- » res expulit patria. Ipse, en, ille, nostris » decoratus insignibus, magnifice incedit. Dii » regum ultores adeste. » Concitat calcaribus equum, atque in ipsum infestus consulem dirigit. Sensit in se iri Brutus. Decorum erat tum ipsis capeffere pugnam ducibus. Avide itaque se certamini obfert: adeoque infestis animis concurrerunt, neuter dum hostem vulneraret, sui protegendi corporis memor, ut, contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes hastis moribundi ex equis lapsi sint. Simul & cetera equestris pugna cœpit; neque ita multo post & pedites super-

Brutimors

veniunt. Ibi varia victoria, & velut æquo Marte pugnatum est. Dextra utrimque cornua vicere, læva superata. Veientes, vincti ab Romano milite adfueti, fusi fugatique (b). Tarquiniensis, novus hostis, non stetit solum, sed etiam ab sua parte Romanum pepulit.

VII. ITA QUUM pugnatum esset, tantus terror Tarquinium atque Etruscos incessit, ut, omissa inrita re, nocte ambo exercitus, Veiens Tarquiniensisque, suas quisque abirent domos. Adjiciunt miracula huic pugnae: silentio proximæ noctis ex silva Arsia ingentem editam vocem, Silvani vocem eam creditam; hæc dicta, « Uno plus Etruscorum » cecidisse in acie: vincere bello Romanum. » Ita certe inde abiire Romani, ut victores; Etrusci pro victis. Nam, postquam inluxit, nec quisquam hostium in conspectu erat, P. Valerius consul spolia legit, triumphansque inde Romam rediit. Collegæ funus, quantum potuit adparatu, fecit. Sed multo majus morti decus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis, quia matronæ annum, ut parentem, eum luxerunt: quod tam acer ultor violatæ pudicitiaë fuisset. Consuli deinde,

(b) add. sunt Gron. Crev.

U. C. 243.

a. C. 507.

Pugna du-
bia.

U. c. 245.
a. C. 507. qui superfuerat, ut sunt mutabiles vulgi animi, ex favore non invidia modo, sed suspicio etiam cum atroci crimine, orta. Regnum

Valerius adfectati regni infimulatus. eum adfectare, fama ferebat: quia nec collegam subrogaverat in locum Bruti, & edificabat in summa Velia: ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta vulgo creditaque quum indignitate angerent consulis animum; vocato ad concilium populo, submissis fascibus in concionem descendit (c). Gratum id multitudini spectaculum fuit; submissa sibi esse imperii insignia: confessionemque factam, populi, quam consulis, majestatem vimque majorem esse. Ubi audire jussi, consul laudare fortunam collegæ, « Quod, liberata patria, in

Submittit fascis populo.

Se purgat. » summo honore, pro republica dimicans, » matura gloria, nec dum se vertente in invidiam, mortem occubuisset: se superstitem gloriæ suæ ad crimen atque invidiam » superesse: ex liberatore patriæ ad Aquilios se (d) Vitelliosque recidisse. Numquamne ergo [inquit] ulla adeo a vobis » spectata virtus erit, ut suspicione violari » nequeat? Ego me, illum acerrimum re-

(c) *ascendit Gron. Crev.*

(d) *se del. Gron. Crev.*

» gum hostem , ipsi cupido regni cri- *U. c. 245.*
 » men subiturum timerem? Ego, si in ipsa *a. C. 507.*
 » arce Capirolioque habitarem, metui me
 » crederem posse a civibus meis? Tam levi
 » momento mea apud vos fama pendet? Adeo-
 » ne est fundata leviter fides, ut, ubi sim, quam
 » qui sim, magis referat? Non obstant P.
 » Valerii aedes libertati vestrae; Quirites:
 » tuta erit vobis Velia. Deferam non in pla-
 » num modo aedes, sed colli etiam subjiciam:
 » ut vos supra suspectum me civem habitetis.
 » In Velia aedificent, quibus melius, quam
 » P. Valerio, creditur libertas.» Delata con-
 » festim materia omnis infra Veliam; &, ubi
 » nunc Vicæpotæ est, domus in infimo clivo
 » aedificata.

VIII. Latæ deinde leges, non solum quæ *Leges ab*
 regni suspitione consulem absolverent, sed *eo lata.*
 quæ adeo in contrarium verterent, ut popu-
 larem etiam facerent: inde cognomen factum
 Publicolæ est. Ante omnes de provocatione
 adversus magistratus ad populum, sacrando-
 que cum bonis capite ejus, qui regni occu-
 pandi consilia inisset, gratæ in vulgus leges
 fuere. Quas quum solus pertulisset, ut sua
 unius in his gratia esset, tum deinde comita

U. c. 245. collegæ subrogando habuit. Creatus Sp. Lucretius consul, qui magno natu, non subcientibus jam viribus ad consularia munera obeunda, intra paucos dies moritur. Subfectus in Lucretii locum M. Horatius Pulvillus.

*Subfectus
Bruto Lucretius;
huic Horatius.*

*Dedicatur
templum
capitolinum.*

Apud quosdam veteres auctores non invenio Lucretium consulem. Bruto statim Horatium subgerunt: credo, quia nulla gesta res insignem fecerit consulatum, memoria intercidisse. Nondum dedicata erat in Capitolio Jovis ædes. Valerius Horatiusque consules fortiti, uter dedicaret. Horatio forte evenit. Publicola ad Veientium bellum profectus. Ægrius, quam dignum erat, tulere Valerii necessarii, dedicationem tam incliti templi Horatio dari. Id omnibus modis impedire conati, postquam alia frustra tentata erant, postem jam tenenti consuli scædum interprecationem Deum nuncium inquitunt: «Mortuum ejus filium esse, funestaque familia» dedicare eum templum non posse. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil aliud ad eum nuncium a proposito averfus, quam ut cadaver efferrî juberet, tenens postem, precationem peragit,

& dedicat templum. Hæc post exactos reges
domi militiaque gesta primo anno. Inde P.
Valerius iterum, T. Lucretius consules facti.

*U. c. 246.
a. C. 506.*

IX. JAM Tarquinius ad Lartem Porfenam,
Clusinum regem, perfugerant. Ibi, miscendo
consilium precesque, nunc orabant, « Ne se,
» oriundos ex Etruscis, ejusdem sangui-
» nis nominisque, egentes exfulare pate-
» retur : » nunc monebant etiam, « ne orien-
» tem morem pellendi reges inultum sine-
» ret. Satis libertatem ipsam habere dulcedi-
» nis. Nisi, quanta vi civitates eam expetant,
» tanta regna reges defendant, æquari sum-
» ma infimis. Nihil excelsum, nihil, quod
» supra cetera emineat, in civitatibus fore.
» Adesse finem regnis, rei inter Deos homi-
» nesque pulcherrimæ. » Porfena, tum regem
esse Romæ, tum Etruscæ gentis regem, am-
plum Tuscis ratus, Romam infesto exercitu
venit. Non umquam alias ante tantus terror
senatum invasit. Adeo valida res tum Clusi-
na erat, magnumque Porfenæ nomen. Nec
hostes modo timebant, sed suosmet ipsi ci-
ves, ne Romana plebs, metu perculsa, re-
ceptis in urbem regibus, vel cum servitute
pacem acciperet. Multa igitur blandimenta

*P. Valerio
II. T. Lu-
cretio Cons.*

*Porfena
bellum in-
fert P. Ro-
mano.*

V. c. 246. plebi per id tempus ab senatu data. Annona
a. C. 506. inprimis habita cura, & ad frumentum com-
 parandum missi, alii in Volscos, alii Cumas.
 Salis quoque vendendi arbitrium, quia in-
 penso pretio venibat, in publicum omni sum-
 tu, ademptum privatis. Portoriisque (e) &
 tributo plebes (f) liberata, ut divites con-
 ferrent, qui oneri ferendo essent: pauperes
 fatis stipendii pendere, si liberos educarent.
 Itaque hæc indulgentia Patrum, asperis post-
 modum rebus in obsidione ac fame, adeo
 concordem civitatem tenuit, ut regium no-
 men non summi magis, quam infimi, hor-
 rerent: nec quisquam unus malis artibus
 postea tam popularis esset, quam tum bene
 imperando universus senatus fuit.

X. QUUM hostes aessent, pro se quisque
 in urbem ex agris demigrant: urbem ipsam
 sepiunt præfidiis. Alia muris, alia Tiberi
 objecto videbantur tuta. Pons sublicius iter
 pene hostibus dedit, ni unus vir fuisset,
 Horatius Cocles. Id munimentum illo die
 fortuna urbis Romanæ habuit: qui, positus
 forte in statione pontis, quum captum re-
 pentino inpetu Janiculum, atque inde citatos
 decur-

*Horatii
 Coclitis
 fortitudo.*

(e) Portorii quoque Gron. Crev.

(f) plebe Gron, Crev.

decurrere hostes vidisset, trepidamque tur-
 bam suorum arma ordinesque relinquere,
 reprehensans singulos, obstitens, obtestans-
 que Deum & hominum fidem, testabatur:
 » Nequidquam deserto praesidio eos fugere,
 » Si transitum pontem a tergo reliquissent,
 » jam plus hostium in Palatio Capitolioque,
 » quam in Janiculo, fore. Itaque monere,
 » praedicere, ut pontem ferro, igni, quacum-
 » que vi possent, interrumpant. Se inpetum
 » hostium, quantum corpore uno posset ob-
 » sisti, excepturum.» Vadit inde in primum
 aditum pontis: insignisque inter conspecta
 cedentium pugnae terga, obversis cominus
 ad ineundum proelium armis, ipso miraculo
 audaciae obstupescit hostes. Duos tamen cum
 eo pudor tenuit, Sp. Lartium ac T. Hermi-
 nium, ambos claros genere factisque. Cum
 his primam periculi procellam, & quod tu-
 multuosissimum pugnae erat, parumper susti-
 nuit. Deinde eos quoque ipsos, exigua parte
 pontis relicta, revocantibus, qui rescinde-
 bant, cedere in tutum coegit. Circumferens
 inde truces minaciter oculos ad proceres
 Etruscorum, nunc singulos provocare, nunc
 increpare omnes, « Servitia regum superbo-

U. c. 246.

a. C. 506.

U. c. 246.
a. C. 506.

» rum, suæ libertatis inmemores, alienam
» obpugnatum venire. » Cunctati aliquamdiu
funt, dum alius alium, ut proelium incipiant,
circumspectant: pudor deinde commovit aciem,
&, clamore sublato, undique in unum hos-
tem tela conjiciunt. Quæ quum in objecto
cuncta scuto hæssissent, neque ille minus obsti-
natus ingenti pontem obtineret gradu; jam
inpetu conabantur detrudere virum: quum
simul fragor rupti pontis, simul clamor Ro-
manorum, alacritate perfecti operis sublatus,
pavore subito inpetum sustinuit. Tum Co-
cles, « Tiberine pater, [inquit] te sancte
» precor, hæc arma & hunc militem propi-
» tio flumine accipias. » Ita, sic armatus in
Tiberim desiluit: multisque superincidentibus
telis incolumis ad suos tranavit, rem ausus
plus famæ habituram ad posteros, quam fidei.
Grata erga tantam virtutem civitas fuit:
statua in comitio posita; agri quantum uno
die circumaravit, datum. Privata quoque in-
ter publicos honores studia eminebant: nam
in magna inopia pro domesticis copiis unus-
quisque ei aliquid, fraudans se ipse victu
suo, contulit.

XI. PORSENA, primo conatu repulsus, consiliis ab obpugnanda urbe ad obsidendam versis, præsidio in Janiculo locato, ipse in plano ripisque Tiberis castra posuit: navibus undique adcitis, & ad custodiam, ne quid Romam frumenti subvehi fineret; & ut prædatum milites trans flumen per occasiones aliis atque aliis locis trajiceret: brevique adeo infestum omnem Romanum agrum reddidit, ut non cetera solum ex agris, sed pecus quoque omne in urbem compelleretur, neque quisquam extra portas propellere auderet. Hoc tantum licentiæ Etruscis, non metu magis, quam consilio, concessum. Namque Valerius consul, intentus in occasionem multos simul & effusos inprovise adoriundi, in parvis rebus negligens ultor, gravem se ad majora vindicem servabat. Itaque, ut eliceret prædatores, edicit suis, postero die frequentes porta Esquilina, quæ aversissima ab hoste erat, expellerent pecus: scituros id hostes ratus, quod in obsidione & fame servitia infida transfugerent. Et sciere perfugæ indicio; multoque plures, ut in spem universæ prædæ, flumen trajiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis, ad

*U. c. 246,
a. C. 506.*

*Porsena
urbem obsi-
det.*

U. c. 246. secundum lapidem, Gabina via occultum con-
a. C. 506. fidere jubet : Sp. Lartium cum expedita ju-
 ventute ad portam Collinam stare, donec
 hostis prætereat ; deinde se objicere, ne sit
 ad flumen reditus. Consulum alter T. Lucreti-
 us porta Nævica cum aliquot manipulis mi-
 litum egressus : ipse Valerius Cœlio monte
 cohortes delectas educit : hique priimi adpa-
 ruere hosti. Herminius, ubi tumultum sen-
 sit, concurrit ex insidiis ; versisque in Va-
 lerium Etruscis terga cædit. Dextra lævaque,
 hinc a porta Collina, illinc ab Nævica, red-
 ditus clamor. Ita cæsi in medio prædatores,
 neque ad pugnam viribus pares, & ad fugam
 septis omnibus viis : finisque ille tam effuse
 evagandi (g) Etruscis fuit.

C. Mucii
 facinus.

XII. OBSIDIO erat nihilominus & frumenti
 cum summa caritate inopia ; sedendoque ex-
 pugnaturum se urbem spem Porfena habebat :
 quum C. Mucius, adolescens nobilis, cui
 indignum videbatur, populum Romanum fer-
 vientem, quum sub regibus esset, nullo bello
 nec ab hostibus ullis obsessum esse ; liberum
 eundem populum ab iisdem Etruscis obsideri,
 quorum sæpe exercitus fuderit ; itaque,

(g) vagandi Gron. Crev.

magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primo sua sponte penetrare in hostium castra constituit: dein metuens, ne, si consulum injussu & ignaris omnibus iret, forte deprehensus a custodibus Romanis retraheretur ut transfuga, fortuna tum urbis crimen adfirmante, senatum adiit:

» Transire Tiberim [inquit] Patres, & intrare, si possim, castra hostium volo; non » prædo, nec populationum in vicem ultor. » Majus, si Dii juvant, in animo est facinus » Adprobant Patres: abdito intra vestem ferro, proficiscitur. Ubi eo venit, in confertissima turba prope regium tribunal constitit: Ibi quum stipendium forte militibus daretur, & scriba, cum rege sedens pari fere ornatu, multa ageret, eum milites vulgo adirent; timens sciscitari, uter Porsena esset, ne ignorando regem semet ipse aperiret, quis esset, quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obtruncat. Vadentem inde, qua per trepidam turbam cruento mucrone sibi ipse fecerat viam, quum, concursu ad clamorem facto, comprehensum regii satellites retraxissent; ante tribunal regis destitutus, tum quoque, inter tantas fortunæ minas, metuen-

*U. c. 246.
a. C. 506.*

U. c. 246. dus magis, quam metuens, « Romanus sum,
a. C. 506. [inquit] « civis. C. Mucium vocant. Hostis
 » hostem occidere volui : nec ad mortem
 » minus animi est, quam fuit ad cædem. Et
 » facere & pati fortia, Romanum est. Nec
 » unus in te ego hos animos gessi : longus
 » post me ordo est idem petentium decus,
 » Proinde in hoc discrimen, si juvat, adcin-
 » gere, ut in singulas horas capite dimices
 » tuo : ferrum hostemque in vestibulo habeas
 » regiæ. Hoc tibi juvenus Romana indici-
 » mus bellum. Nullam aciem, nullum præ-
 » lium timueris. Uni tibi, & cum singulis
 » res erit. » Quum rex, simul ira infensus,
 » periculoque conterritus, circumdari ignes
 » minitabundus juberet, nisi expromeret pro-
 » pere, quas infidiarum sibi minas per ambages
 » jaceret : « En tibi, [inquit] ut sentias, quam
 » vile corpus sit iis, qui magnam gloriam
 » vident : » dextramque accenso ad sacrificium
 » foculo injicit. Quam quum velut alienato
 » ab sensu torreret animo ; prope adtonitus
 » miraculo rex, quum ab sede sua profiluisset,
 » amoverique ab altaribus juvenem jussisset,
 » Tu vero abi, [inquit] in te magis, quam
 » in me, hostilia ausus. Juberem mactæ vir-

» tute esse, si pro mea patria ista virtus sta-
 » ret. Nunc jure belli liberum te, intactum
 » inviolatumque hinc dimitto. » Tum Mu-
 » cius, quasi remunerans meritum. « Quando-
 » quidem [inquit] est apud te virtuti honos ;
 » ut beneficio tuleris a me, quod minis ne-
 » quisti ; trecenti conjuravimus principes ju-
 » ventutis Romanæ, ut in te hac via grassa-
 » remur. Mea prima sors fuit : ceteri, ut
 » cuique ceciderit primo, quoad te opportu-
 » num fortuna dederit, suo quisque tempore,
 » aderunt. »

*U. c. 246.
 a. C. 506.*

XIII. MUCIUM dimissum, cui postea Scæ-
 volæ a clade dextræ manus cognomen indi-
 tum, legati a Porsena Romam secuti sunt.
 Adeo moverat eum & primi periculi casus,
 quo nihil se præter errorem insidiatoris te-
 xisset, & subeunda dimicatio toties, quot con-
 jurati superessent ; ut pacis conditiones ultro
 ferret Romanis. Jactatum in conditionibus
 nequidquam de Tarquiniis in regnum resti-
 tuendis, magis quia id negare ipse nequive-
 rat Tarquiniis, quam quod negatum iri sibi
 ab Romanis ignoraret. De agro Veientibus
 restituendo inpetratum : expressaque necessi-
 tas obfides dandi Romanis, si Janiculo præ-

*Porsena de
 pace agit.*

U. e. 246.
a. C. 506.

*Clælie
virtus.*

fidium deduci vellent. His conditionibus composita pace, exercitum ab Janiculo deduxit Porfena, & agro Romano excessit. Patres C. Mucio virtutis causa trans Tiberim agrum dono dedere, quæ postea sunt Mucia prata adpellata. Ergo, ita honorata virtute, femina quoque ad publica decora excitata. Et (h) Clælia virgo, una ex obsidibus, quum castra Etruscorum forte haud procul ripa Tiberis locata essent, frustrata custodes, dux agminis virginum inter tela hostium Tiberim tranavit: sospitesque omnes Romam ad propinquos restituit. Quod ubi regi nunciatum est, primo incensus ira, oratores Romam misit ad Clæliam obsidem deposcendam; alias haud magni facere: deinde in admirationem versus, «Supra Coclites Muciosque [dicere] » id facinus esse, [& præ se ferre] quemadmodum, si non datur obses, pro rupto se foedus habiturum; sic deditam, inviolatam ad suos remissurum.» Utrumque confitit fides: & Romani pignus pacis ex foedere restituerunt: & apud regem Etruscum non tuta solum, sed honorata etiam, virtus fuit: laudatamque virginem parte obsidum

(h) *Et del. Gron. Crev.*

se donare dixit : ipsa, quos vellet, legeret. *U. c. 246.
a. C. 506.*
 Produciis omnibus, elegisse inpubes (i) dicitur : quod & virginitati decorum, & consensu obsidum ipsorum probabile erat, eam ætatem potissimum liberari ab hoste, quæ maxime opportuna injuriæ esset. Pace redintegrata, Romani novam in femina virtutem novo genere honoris, statua equestri, donavere. In summa Sacra via fuit posita virgo infidens equo.

XIV. HUC tam pacatæ profectio[n]i ab urbe regis Etrusci abhorrens mos, traditus ab antiquis, usque ad nostram ætatem inter cetera sollempnia manet bonis vendendis, bona Porfenæ regis vendendi. Cujus originem moris, necesse est, aut inter bellum natam esse, neque omis[s]am in pace; aut a (k) mitiore crevisse principio, quam hic præ se ferat titulus bona hostiliter vendendi. Proximum vero est ex iis, quæ traduntur, Porfenam, discedentem (l) ab Janiculo, castra opulenta, confecto ex propinquis ac fertilibus Etruriæ arvis commeatu, Romanis dono dedisse; inopi

(i) *impuberes Gron. Crev.*

(k) *a del. Gron. Crev.*

(l) *descendentem Gron. Crev.*

U. e. 246.
a. C. 506.

tum urbe ab longinqua obsidione. Ea deinde, ne populo inmisso diriperentur hostiliter, venisse, bonaque Porsenæ adpellata; gratiam muneris magis significante titulo, quam aucionem fortunæ regiæ, quæ ne in potestatem quidem populi Romani esset. Omisso Romano bello, Porsena, ne frustra in ea loca exercitus adductus videretur, cum parte copiarum filium Aruntem Ariciam obpugnatum mittit. Primo Aricinos res necopinata percusserat: arcessita deinde auxilia, & a Latinis populis, & a Cumis, tantum spei fecere; ut acie decernere auderent. Prælio inito, adeo concitato inperu se intulerant Etrusci, ut funderent ipso incurfu Aricinos. Cumanæ cohortes, arte adversus vim usæ, declinavere paullulum; effuseque prælatos hostes conversis signis ab tergo adortæ sunt. Ita in medio prope jam victores cæsi Etrusci: pars perexigua, duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & specie supplicum delati sunt. Ibi benigne excepti divisique in hospitia. Curatis vulneribus, alii profecti domos, nuncii hospitium beneficiorum: multos Romæ hospitem urbisque caritas tenuit. His locus ad habi-

tandum datus, quem deinde Tuscum vicum
 adpellarunt.

*U. c. 247.
 a. C. 505.*

XV. P. LUCRETIUS inde & P. Valerius
 Publicola (m) consules facti. Eo anno postre-
 mum legati a Porsena de reducendo in reg-
 num Tarquinio venerunt. Quibus quum re-
 sponsum esset, missurum ad regem senatum
 legatos; missi confestim honoratissimus quis-
 que ex Patribus. « Non, quin breviter reddi
 » responsum potuerit, non recipi reges, ideo
 » potius delectos Patrum ad eum missos, quam
 » legatis ejus Romæ daretur responsum; sed
 » ut in perpetuum mentio ejus rei finiretur,
 » neu in tantis mutuis beneficiis in vicem
 » animi sollicitarentur: quum ille peteret,
 » quod contra libertatem populi Romani esset;
 » Romani, nisi in perniciem suam faciles esse
 » vellent, negarent, cui nihil negatum vel-
 » lent. Non in regno populum Romanum,
 » sed in libertate esse. Ita induxisse in animum,
 » hostibus potius, quam regibus, portas pa-
 » tefacere. Eam esse voluntatem omnium, ut,
 » qui libertati erit in illa urbe finis, idem
 » urbi sit. Proinde, si salvam esse vellet
 » Romam, ut patiatu liberam esse, orare. »

*P. Lucre-
 tio, P.
 Valerio
 Coss.*

*Legati a
 Porsena de
 reducendo
 Tarquinio.*

(m) add. tertium Gron. Crey.

U. c. 247. Rex, verecundia victus, « Quando id certum
a. C. 505. » atque obstinatum est, [inquit] neque ego
 » obrundam sapius eadem nequidquam agen-
 » do : nec Tarquinius spe auxilii, quod nul-
 » lum in me est, frustrabor. Alium hinc, seu
 » bello opus est, seu quiete, exsilio quærant
 » locum, ne quid meam vobiscum pacem
 » distineat. » Dictis facta amiciora adjecit :
 obsidum quod reliquum erat, reddidit : agrum
 Veientem, foedere ad Janiculum isto ademptum,
Tarquin. restituit. Tarquinius, spe omni reditus incisa,
Tusculum exsulatum ad generum Mamilium Octavium
in exilium Tusculum abiit. Romanis pax fida ita cum
abit. Porsena fuit.

U. C. 249. XVI. CONSULES (n) M. Valerius, P. Postu-
a. C. 503. mius. Eo anno bene pugnatum cum Sabinis :
M. Vale- consules triumpharunt. Majore inde mole Sa-
rio, P. Pof- bini bellum parabant. Adversus eos, & ne quid
tumio Coss. simul ab Tusculo (unde, etsi non apertum,
 suspectum tamen bellum erat) repentini peri-
 culi oriretur, P. Valerius quam T.
U. c. 250. Lucretius iterum consules facti. Seditio, in-
a. C. 502. ter belli pacisque auctores orta in Sabinis,
P. Valerio aliquantum inde virium transtulit ad Roma-
IV, T. Lu- nos. Namque Attus (o) Clausus, cui postea
cretio II.
Coss.

(n) add. *deinde* Gron. Crev.

(o) *Atta* Gron. Crev.

Ap. Claudio fuit Romæ nomen, cum pacis ipse auctor a turbatoribus belli premeretur, nec par factioni esset, ab Regillo, magna clientium comitatus manu, Romam transfugit. His civitas data agerque trans Anienem. Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui ex eo venirent (p) agro, adpellata. Appius, inter Patres lectus, haud ita multo post in principum dignationem pervenit. Consules, infesto exercitu in agrum Sabinum profecti, quum ita vastatione, dein (q) prælio, adflixissent opes hostium, ut diu nihil inde rebellionis timere possent, triumphantes Romam redierunt. P. Valerius, omnium consensu princeps belli pacisque artibus, anno post, Agrippa Menenio, P. Postumio consulibus, moritur, gloria ingenti, copiis familiaribus adeo exiguis, ut funeri sumtus deesset; de publico est elatus. Luxere matronæ, ut Brutum. Eodem anno duæ coloniæ Latinæ, Pomœtia & Cora, ad Auruncos deficiunt. Cum Auruncis bellum initum: fusoque ingenti exercitu, qui se ingredientibus fines consulibus ferociter obrulerat,

*U. c. 250.
a. C. 502.*

*Attus
Clausus
inter Pa-
tres lectus.*

*Valerii
mors.*

*U. c. 251.
a. C. 501.*

*Agr. Mene-
nio & P.
Postumio
II. Coss.*

*Bellum
cum
Auruncis.*

(p) *venerant Gron. Crev.*

(q) *deinde Gron. Crev.*

U. c. 251.
a. C. 501. omne Auruncum bellum Pometiam compulsum est. Nec magis post prælium, quam in prælio, cædibus temperatum est: & cæsi aliquanto plures erant, quam capti; & captos passim trucidaverunt. Ne ab obsidibus quidem, qui trecenti accepti numero erant, iram belli hostis abstinuit. Et hoc anno Romæ triumphatum.

U. c. 252.
a. C. 500.
Op. Virgino, Sp. Cassio Coss. XVII. SECUTI consules, Opiter Virginus & Sp. Cassius, Pometiam primo vi, deinde vineis aliisque operibus, obpugnaverunt. In quos Aurunci, magis jam inexpiabili odio, quam spe aliqua aut occasione, coorti, quum plures igni, quam ferro, armati excucurrissent (r), cæde incendioque cuncta complent: vineis incensis, multis hostium vulneratis & occisis, consulum quoque alterum, (sed utrum, nomen auctores non adjiciunt) gravi vulnere ex equo dejectum, prope interfecerunt. Romam inde, male gesta re, reditum: inter multos faucios consul spe incerta vitæ relictus. Interjecto deinde haud magno spatio, quod vulneribus curandis supplendæque exercitui satis esset, tum ira majore belli, tum viribus etiam auctis, Pometiæ

(r) *excurrissent Gron. Crev.*

arma inlata. Et quum, vineis reſectis aliaque mole belli, jam in eo eſſet, ut in mu-
ros evaderet miles, deditio eſt facta. Ceterum nihilo minus ſœde, dedita urbe, quam ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi, ſub corona venierunt coloni alii, oppidum dirutum, ager veniit. Conſules, magis ob iras graviter ultas, quam ob magnitudinem perfecti belli, triumpharunt.

*U. c. 252.
a. C. 500.*

XVIII. INSEQUENS annus Poſtumum Cominium & T. Lartium conſules habuit. Eo anno Romæ, quum per ludos ab Sabinorum juventute per laſciviam ſcorta raperentur, concurſu hominum rixa ac prope prælium fuit; parvaque ex re ad rebellionem ſpectare res videbatur. Supra belli Latini metum id quoque acceſſerat, quod triginta jam conjuraſſe populos, concitante Octavio Mamilio, ſatis conſtabat. In hac tantarum exſpectatione rerum ſollicita civitate, dictatoris primum creandi mentio orta; ſed nec quo anno, nec quibus conſulibus, quia ex factione Tarquinia eſſent, (id quoque enim traditur) parum creditum ſit, nec quis primum dictator creatus ſit, ſatis conſtat. Apud veterri-
mos tamen auctores T. Lartium dictatorem pri-

*U. c. 253.
a. C. 499.*

*P. Cominio, T. Lartio
Coſſ.*

*Primus
dictator.*

U. c. 253.
a. C. 499.

mum, Sp. Cassium magistrum equitum, creatos, invenio. Consulares legere: ita lex jubebat, de dictatore creando lata. Eo magis adducor, ut credam, Lartium, qui consularis erat, potius, quam Manium Valerium, M. filium, Volefi nepotem, qui nondum consul fuerat, moderatorem & magistrum consulibus adpositum. Qui, si maxime ex ea familia legi dictatorem vellent, patrem multo potius M. Valerium, spectatâ virtutis & consularem virum, legissent. Creato dictatore primum Romæ, postquam præferri secures viderunt, magnus plebem metus incessit, ut intèntiores essent ad dicto parendum; neque enim, ut in consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium, neque provocatio erat, neque ullum usquam, nisi in cura parendi, auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dictator (eo magis quod propter se creatum crediderant) metum incussit. Itaque legatos de pace mittunt: quibus, orantibus dictatorem senatumque, ut veniam erroris hominibus adolescentibus darent, responsum; « ignosci adolescentibus » posse, senibus non posse, qui bella ex bellis » fererent. » Actum tamen est de pace: inpe-

trata.

trataque foret, si, quod inpenſæ factum in bellum erat, præſtare Sabini (id enim poſtulatam erat) in animum induxiſſent. Bellum indiſtum : tacitæ induciæ quietum annum tenuere.

XIX. CONSULES Ser. Sulpicius, Manius Tullius. Nihil dignum memoria actum. T. Æbutius deinde & C. Vetuſius. His conſulibus Fidenæ obſeſſæ, Cruſtumeria capta, Præneſte ab Latinis ad Romanos deſcivit; nec ultra bellum Latinum, gliſcens jam per aliquot annos, dilatam. A Poſtunius dictator, T. Æbutius magiſter equitum, magnis copiis peditum equitumque proſecti, ad lacum Regillum in agro Tuſculano agmini hoſtium obcurrerunt. Et, quia Tarquinius eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt, ſuſtineri ira non potuit, quin extemplo conſligerent. Ergo etiam prælium aliquanto, quam cetera, gravius atque atrocius fuit; non enim duces ad regendam modo conſilio rem adfuere, ſed, ſuiſmetiſſis corporibus dimicantes, miſcuere certamina: nec quiſquam procerum ferme hac aut illa (s) ex acie ſine vulnere, præter dictatorem Romanum, exceſſit. In Poſtunium,

(s) *illac* Gron. Crev.

Tom. I.

L

U. c. 254.
a. C. 498.
Sulpicio &
M. Tullio
Coſſ.

U. c. 255.
a. C. 497.
T. Æbut.,
C. Vetuſio
Coſſ.

Bellum
cum
Latinis,
&
pugna ad
Regillum
lacum.

U. e. 255.
a. C. 497.

prima in acie suos adhortantem instruentemque, Tarquinius Superbus, quamquam jam ætate & viribus erat gravior, equum infestus admisit: ictusque ab latere, concursu suorum receptus in tutum est. Et ad alterum cornu Æbutius magister equitum in Octavium Mamilium inpetum dederat; nec fessit veniens Tusculanum ducem: contra quem & ille concitat equum: tantaque vis infestis venientium hastis fuit, ut brachium Æbutio trajectum sit, Mamilio pectus percussum. Hunc quidem in secundam aciem Latini recepere: Æbutius, quum saucio brachio tenere telum non posset, pugna excessit. Latinus dux, nihil deterritus vulnere, proelium ciet; & quia suos percussos videbat, arcescit cohortem exfulum Romanorum, cui L. Tarquinius filius præerat. Ea, quod (t) majore pugnabat ira ob erepta bona patriamque ademtam, pugnam parumper restituit.

XX. REFERENTIBUS jam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius, Publicolæ frater, conspicatus ferocem juvenem Tarquinium, ostentantem se in prima exfulum acie, domestica etiam gloria accensus, ut cujus fami-

(t) quo Gron. Crev.

liæ decus ejeti reges erant, ejusdem interfecti forent, subdit calcaria equo, & Tarquinius infesto spiculo perit. Tarquinius retro in agmen fuorum infenso cessit hosti. Valerium, temere investum in exfulum aciem, ex transverso quidam adortus transfigit: nec quidquam equitis vulnere equo retardato, moribundus Romanus, labentibus super corpus armis, ad terram defluxit. Dictator Postumius, postquam cecidisse talem virum, exfules ferociter citato agmine inveni, suos perculsos cedere animadvertit; cohorti suæ, quam delectam manum præsidii causa circa se habebat, dat signum, ut, quem fuorum fugientem viderint, pro hoste habeant. Ita metu ancipiti versi a fuga Romani in hostem, & restituta acies. Cohors dictatoris tum primum prælium iniiit: integris corporibus animisque fessos adorti exfules cædunt. Ibi alia inter procures coorta pugna. Imperator Latinus, ubi cohortem exfulum a dictatore Romano prope circumventam vidit, ex subsidiariis manipulos aliquot in primam aciem secum rapit. Hos agmine venientes T. Herminius legatus conspicatus, interque eos insignem veste armisque Mamilium noscicans,

U. c. 255.

a. C. 497.

W. c. 255.

a. C. 497.

tanto vi majore, quam paullo ante magister equitum, cum hostium duce proelium iniit; ut & uno ictu transfixum per latus occiderit Mamilium, & ipse inter spoliandum corpus hostis veruto percussus, quum victor in castra esset relatus, inter primam curationem expiraverit. Tum ad equites dictator advolat, obtestans, ut, fesso jam pedite, descendant ex equis, & pugnam capestant. Dicto parvere: desiliunt ex equis, provolant in primum, & pro antesignanis parmas obijciunt. Recipit extemplo animum pedestris acies, postquam juventutis proceres æquato genere pugnae secum partem periculi sustinentes vidit. Tum demum impulsæ Latini, perculsaque inclinavit acies. Equiti (u) admoti equi, ut persequi hostem possent (x): secuta & pedestris acies. Ibi, nihil nec divinae nec humanae opis Dictator prætermittens, adem Castori vovisse fertur: ac pronunciaffe militi præmia, qui primus, qui secundus, castra hostium intrasset. Tantusque ardor fuit, ut eodem inpetu, quo fuderant hostem, Romani castra caperent. Hoc modo

(u) *Equitibus* Gron. Crev.

(x) *possent* Gron. Crev.

ad lacum Regillum pugnatum est. Dictator & magister equitum triumphantes in urbem rediere.

XXI. TRIENNIO deinde nec certa pax, nec bellum fuit. Consules Q. Clœlius & T. Lartius. Inde A. Sempronius & M. Minucius. His consulibus ædes Saturno dedicata: Saturnalia institutus festus dies. A. deinde Postumius & T. Virginius consules facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum, apud quosdam invenio: A. Postumium, quia collega dubiæ fidei fuerit, se consulatu abdicasse: dictatorem inde factum. Tanti errores implicant temporum, aliter apud alios ordinatis magistratibus, ut, nec qui consules secundum quosdam, nec quid quoque anno actum sit, in tanta vetustate, non rerum modo, sed etiam auctorum, digerere possis. Ap. Claudius deinde & P. Servilius consules facti. Insignis hic annus est nunciō Tarquiniī mortis. Mortuus est Cumis, quo se post fractas opes Latinorum ad Aristodemum tyrannum contulerat. Eo nunciō erecti Patres, erecta plebes; sed Patribus nimis luxuriosa ea fuit lætitia: plebi, cui ad eam diem summa ope inservitum erat, injuriæ a

U. c. 256-
257 - 258.
a. C. 496-
495 - 494.

U. c. 259.
a. C. 493.
Ap. Clau-
dio, P.
Servilio
Coss.
Mors
Tarquiniī.

U. c. 259.
a. C. 493.

primoribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, suppleto numero colonorum, iterum deducta est. Romæ tribus una & viginti factæ. *Ædes Mercurii* dedicata est idibus Maiis.

Bellum
cum
Volscis.

XXII. CUM Volscorum gente Latino bello neque pax, neque bellum fuerat; nam & Volsci comparaverant auxilia, quæ mitterent Latinis, ni maturatum ab dictatore Romano esset: & maturavit Romanus, ne prælio uno cum Latino Volscoque contenderet. Hac ira consules in Volscum agrum legiones duxere. Volscos, consilii pœnam non metuentes, necopinata res percudit. Armorum inmemores, obsides dant trecentos principum a Cora atque Pometia liberos. Ita sine certamine inde abductæ legiones. Nec ita multo post Volscis levatis metu suum rediit ingenium: rursus occultum parant bellum, Hericis in societatem armorum adfunitis. Legatos quoque ad sollicitandum Latium passim dimittunt. Sed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos ira odioque ejus, quicumque arma suaderet, ne ab legatis quidem violandis abstinuit. Comprehensos Volscos Romam duxere. Ibi traditi consulibus;

indicatumque est, Volscos Hernicosque parare bellum Romanis. Relata re ad senatum, adeo fuit gratum Patribus, ut & captivorum sex millia Latinis remitterent; & de fœdere, quod prope in perpetuum negatum fuerat, rem ad novos magistratus rejicerent. Enimvero tum Latini gaudere factò, pacis auctores in ingenti gloria esse. Coronam auream Jovi dono in Capitolium mittunt. Cum legatis donoque, qui captivorum remissi ad suos fuerant, magna circumfusa multitudo venit. Pergunt domos eorum, apud quem quisque servierant: gratias agunt, liberaliter habiti cultique in calamitate sua: inde hospitia jungunt. Numquam alias ante publice privatimque Latinum nomen Romano imperio conjunctius fuit.

XXIII. SED & bellum Volscum imminebat, & civitas, secum ipsa discors, intestino inter Patres plebemque flagrabat odio, maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant, » se, foris pro libertate & imperio dimicantes, domi a civibus captos & obpressos » esse; tutioremque in bello, quam in pace, » inter hostes, quam inter cives, libertatem » plebis esse: » invidiamque eam, sua sponte

U. c. 259.
a. C. 493.

Turba ob
æs alienum.

U. c. 259. gliscentem, insignis unius calamitas æcendit.
 a. C. 493. Magno natu quidam cum omnium malorum
 suorum insignibus se in forum projecit: ob-
 dita erat squalore vestis, fœdior corporis
 habitus pallore ac macie peremti. Ad hoc,
 promissa barba & capilli efferaverant speciem
 oris. Noscitabatur tamen in tanta deformati-
 tate, & ordines duxisse ajebant, aliaque mi-
 litia decora vulgo, miserantes eum, jacta-
 bant. Ipse, testes honestarum aliquot locis
 pugnarum cicatrices adverso pectore osten-
 tabat. Sciscitantibus «unde ille habitus? unde
 » deformitas?» quum circumfusa turba esset
 prope in concionis modum, «Sabino bello,
 [ait] «se militantem, quia propter popu-
 » lationes agri non fructu modo caruerit,
 » sed villa incensa fuerit, direpta omnia,
 » pecora abacta, tributum iniquo suo tem-
 » pore imperatum, æs alienum fecisse: id
 » cumulatam usuris: primo se agro paterno
 » avitoque exuisse, deinde fortunis aliis:
 » postremo, velut tabem, pervenisse ad cor-
 » pus. Ductum se ab creditore, non in ser-
 » vitium sed in ergastulum & carnificinam
 » esse.» Inde ostentare tergum, fœdum recen-
 titibus vestigiis verberum. Ad hæc visa audi-

etaque clamor ingens oritur. Non jam foro
 se tumultus continet, sed passim totam ur-
 bem pervadit. Nexu vincti solutique se undi-
 que in publicum proripiunt; inplorant Qui-
 ritium fidem. Nullo loco deest seditionis vo-
 luntarius comes. Multis passim agminibus
 per omnes vias cum clamore in forum curri-
 tur. Magno cum periculo suo, qui forte Pa-
 trum in foro erant, in eam turbam incide-
 runt: nec temperatum manibus foret, ni
 prope consules, P. Servilius & Ap. Clau-
 dius, ad comprimendam seditionem interve-
 nissent. In eos multitudo versa, ostentare
 vincula sua deformitatemque aliam. Hæc se
 meritos dicere, exprobrantes suam quisque
 alius alibi militiam. Postulare multo minaci-
 ter magis, quam suppliciter, ut senatum
 vocarent: curiamque ipsi, futuri arbitri mo-
 deratoresque publici consilii, circumfistunt.
 Pauci admodum Patrum, quos casus obtu-
 lerat, contracti ad consules: ceteros metus
 non curia modo, sed etiam foro arcebat:
 nec agi quidquam per infrequentiam poterat
 senatus. Tum vero eludi atque extrahi se
 multitudo putare; &, Patrum qui abessent,
 non casu, non meru, sed inpediendæ rei

U. c. 259.

a. C. 493.

U. c. 259.

a. C. 493.

caussa abesse, & consules ipsos tergiversari; nec dubie ludibrio esse miseras suas. Jam prope erat, ut ne consulum quidem majestas coërceret iras hominum: quum, incerti, morando, an veniendo, plus periculi contraherent, tandem in senatum veniunt, frequentique tandem curia, non modo inter Patres, sed ne inter consules quidem ipsos, satis conveniebat. Appius, vehementis ingenii vir, imperio consulari rem agendam censebat: uno aut altero adrepto, quieturos alios. Servilius, lenibus remediis aptior, concitatos animos flecti, quam frangi, putabat quum tutius, tum facilius esse.

XXIV. INTER hæc major alius terror. Latini equites cum tumultuoso advolant nuncio: « Volscos infesto exercitu ad urbem » obpugnandam venire. » Quæ audita (adeo duas ex una civitate discordia fecerat) longe aliter Patres ac plebem adfecere. Exultare gaudio plebes; ultores superbiæ Patrum adesse dicere Deos. Alius alium confirmare, « ne nomina darent: cum omnibus potius, » quam solos perituros. Patres militarent, » Patres arma caperent, ut penes eosdem » pericula belli, penes quos præmia, essent.»

At vero curia, mœsta ac trepida ancipiti metu & ab cive & ab hoste, Servilium consullem, cui ingenium magis populare erat, orare, ut tantis circumventam terroribus expediret rempublicam. Tum consul, misso senatu, in concionem prodit. Ibi curæ esse Patribus ostendit, ut consulatur plebi. « Ce-
 » terum deliberationi de maxima quidem illa,
 » sed tamen parte civitatis, metum pro uni-
 » versa republica intervenisse: nec posse,
 » quum hostes prope ad portas essent, bello
 » prævertisse quidquam: nec, si sit laxamenti
 » aliquid, aut plebi honestum esse, nisi mer-
 » cede prius accepta, arma pro patria non
 » cepisse; neque Patribus satis decorum, per
 » metum potius, quam postmodo voluntate,
 » afflictis civium suorum fortunis consuluisse.»
 Concioni deinde edicto addidit fidem, quo edixit, « Ne quis civem Romanum virctum
 » aut clausum teneret, quo minus ei nominis
 » edendi apud consules potestas fieret. Ne
 » quis militis, donec in castris esset, bona
 » possideret, aut venderet: liberos nepotesve
 » ejus moraretur. » Hoc proposito edicto,
 & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomi-
 mina; & undique ex tota urbe proripien-

*U. c. 459.
 a. C. 493.*

*Metu hos-
 tis compo-
 sita.*

U. e. 259. tium se ex privato, quum retinendi jus cre-
a. C. 493. ditori non esset, concursus in forum, ut
 sacramento dicerent, fieri. Magna ea manus
 fuit; neque aliorum magis in Volscis bello
 virtus atque opera enituit. Consul copias
 contra hostem educit: parvo dirimente, in-
 tervallo castra ponit.

XXV. PROXIMA inde nocte Volsci, dif-
 cordia Romana freti, si qua nocturna transi-
 tio proditiove fieri possit, tentant castra.
 Sensere vigiles: excitatus exercitus: signo
 dato, concursus est ad arma. Ita frustra id
 inceptum Volscis fuit. Reliquum noctis utrim-
 que quieti datum. Postero die prima luce
 Volsci, fossis repletis, vallum invadunt. Jam-
 que ab omni parte munimenta vellebantur;
 quum consul, quamquam cuncti undique, &
 nexi ante omnes, ut signum daret, clamabant,
 experiendi animos militum causa parumper
 moratus, postquam satis adparebat ingens
 ardor, dato tandem ad erumpendum signo,
 militem avidum certaminis emittit. Primo
 statim incursum pulsi hostes: fugientibus,
 quoad insequi pedes potuit, terga caesa:
 eques usque ad castra pavidos egit. Mox ipsa
 castra, legionibus circumdatis, quum Vols-

*Viti
 Volsci.*

eos inde etiam pavor expulisset, capta direpta-
 que. Postero die ad Sueffam Pometiam, quo
 confugerant hostes, legionibus ductis, intra
 paucos dies oppidum capitur: captum prædæ
 datum: inde paullum recreatus egens miles.
 Consul cum maxima gloria sua victorem exer-
 citum Romam reducit: decedentem Romam
 Ecetranorum Volscorum legati, rebus suis
 timentes post Pometiam captam, adeunt. His
 ex senatusconsulto data pax, ager ademptus.

XXVI. CONFESTIM & Sabini Romanos
 territavere: tumultus enim fuit verius, quam
 bellum. Nocte in urbe nunciatum est, exer-
 citum Sabinum prædabundum ad Anienem
 amnem pervenisse: ibi passim diripi atque
 incendi villas. Missus extemplo eo cum om-
 nibus copiis equitum A. Postumius, qui dic-
 tator bello Latino fuerat. Secutus consul
 Servilius cum delecta peditum manu. Pleros-
 que palantes eques circumvenit: nec adve-
 nienti peditum agmini restitit Sabina legio,
 Fessi, tum itinere, tum populatione noctur-
 na, magna pars in villis repleti cibo vinoque,
 vix fugæ quod satis esset virium habuere.
 Nocte una audito perfectoque bello Sabino,
 postero die, in magna jam spe undique par-

U. c. 259.

a. C. 493.

*Tumultus
 Sabinus.*

*U. c. 259.
a. C. 493.*

*Bellum
cum
Auruncis.*

tæ pacis, legati Aurunci senatum adeunt; ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. Cum legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat; cujus fama, haud procul jam ab Aricia viſi, tanto tumultu concivit Romanos, ut nec conſuli ordine Patres, nec pacatum reſponſum arma inferentibus arma ipſi capiētes dare poſſent. Ariciam inſeſto agmine itur: nec procul inde cum Auruncis ſigna conlata, prælioque uno debellatum eſt.

*Turba ob
nexos re-
crudescunt*

XXVII. Fuſis Auruncis, victor tot intra paucos dies bellis Romanus, promiſſa conſulis fidemque ſenatus exſpectabat: quum Appius, & inſita ſuperbia animo, & ut collegæ vanam faceret fidem, quam aſperſime poterat, jus de creditis pecuniis dicere. Deinceps &, qui ante nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & neſcebantur alii. Quod ubi cui militi inciderat, collegam adpellabat: concurſus ad Servilium fiebat, illius promiſſa jaſtabant, illi exprobrabant ſua quiſque belli merita cicatricesque acceptas. Poſtulabant, ut aut (*y*) referret ad ſenatum, aut (*z*) ut auxilio eſſet conſul civibus ſuis, imperator

(*y z*) aut - aut del. Gron. Crev.

militibus. Movebant consulem hæc; sed *U. c. 259.*
 tergiversari res cogebat: adeo in alteram *a. C. 493.*
 causam non collega solum præceps ierat,
 sed omnis factio nobilium. Ita, medium se
 gerendo, nec plebis vitavit odium, nec apud
 Patres gratiam iniit. Patres mollem consu-
 lem & ambitiosum rati, plebes fallacem;
 brevique adparuit, æquasse eum Appii odium.
 Certamen consulibus inciderat, uter dedica-
 ret Mercurii ædem. Senatus a se rem ad po-
 pulum rejecit: utri eorum dedicatio iussu
 populi data esset, eum præesse annonæ,
 mercatorum collegium instituire, sollempnia
 pro pontifice iussit suscipere. Populus dedica-
 tionem ædis dat M. Lætorio, primi pili cen-
 turioni: quod facile adpareret, non tam ad
 honorem ejus, cui curatio altior fastigio suo
 data esset, factum, quam ad consulum igno-
 miniam. Sævire inde utique consulum alter
 Patresque; sed plebi creverant animi: & lon-
 ge alia, quam primo instituerant, via graf-
 sabantur. Desperato enim consulum senatus-
 que auxilio, quum in jus duci debitorem
 vidissent, undique convolabant: neque de-
 cretum exaudiri consulis præ strepitu &
 clamore poterat: neque, quum decreisset,

V. c. 259.
a. C. 493.

quisquam obtemperabat. Vi agebatur, metus
que omnis & periculum libertatis, quum in
conspectu consulis singuli a pluribus viola-
rentur, in creditores a debitoribus verterant
(a). Super hæc timor incescit Sabini belli;
delectuque decreto, nemo nomen dedit, fu-
rente Appio, & infectante ambitionem col-
legæ, qui populari silentio rempublicam
proderet, & ad id, quod de credita pecunia
jus non dixisset, adjiceret, ut ne delectum
quidem ex senatusconsulto haberet. « Non
» esse tamen desertam omnino rempublicam,
» neque projectum consulare imperium. Se
» unum & suæ & Patrum majestatis vindi-
» cem fore. » Quum circumstaret quotidiana
multitudo licentia accensa, adripi unum in-
signem ducem seditionum jussit. Ille, quum
a lictoribus jam traheretur, provocavit: nec
cessisset provocationi consul, quia non du-
bium erat populi judicium, nisi ægre victa
pertinacia foret, consilio magis & auctoritate
principum, quam populi clamore: adeo su-
pererant animi ad sustinendam invidiam. Cres-
cere inde malum in dies, non clamoribus
modo apertis, sed, quod multo perniciosius
erat, secessione occultisque conloquiis. Tan-

(a) *vererat* Gron. Crev.

dem.

dem invisi plebi consules magistratu abeunt, Servilius neutris, Appius Patribus mire gratus.

XXVIII. A. VIRGINIUS inde & T. Vetusius consulatum ineunt. Tum vero plebes, incerta quales habitura consules esset, cœtus nocturnos, pars (b) Esquiliis, pars in Aventino, facere; ne in foro subitis trepidaret consiliis, & omnia temere ac fortuito ageret. Eam rem consules rati, ut erat, perniciosam, ad Patres deferunt: sed delatam consulere ordine non licuit: adeo tumultuose excepta est clamoribus undique & indignatione Patrum, si, quod imperio consulari exsequendum esset, invidiam ejus consules ad senatum rejicerent. «Profecto si essent in » republica magistratus, nullum futurum fuisse » Romæ, nisi publicum, concilium. Nunc in » mille curias concionesque (quum alia in » Esquiliis, alia in Aventino fiant concilia) » dispersam & dissipatam esse rempublicam. » Unum, Hercule, virum, (id enim plus » esse, quam consulem) qualis Appius » Claudius fuerit, momento temporis dis- » cussurum illos cœtus fuisse.» Conrepti con-

(b) add. in Gron, Crev.

U. c. 260,

a. C. 492.

A. Virgini-

no, T.

Vetusio

Coss.

U. c. 260.
a. C. 492.

fules quum, quid ergo se facere vellent; (nihil enim segnus molliusve, quam Patribus placeat, acturos) percunctarentur; decernunt, ut delectum quam acerrimum habeant: otio lascivire plebem. Dimisso senatu, consules in tribunal ascendunt: citant nominatim juniores. Quum ad nomen nemo responderet, circumfusa multitudo in concionis modum negare, « Ultra decipi plebem posse. » Numquam unum militem habituros, ni » præstaretur fides publica. Libertatem uni- » cuique prius reddendam esse, quam arma » danda: ut pro patria civibusque, non pro » dominis, pugnent. » Consules, quid mandatum esset a senatu, videbant: sed eorum, qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur, neminem adesse invidiæ suæ participem: & adparebat atrox cum plebe certamen. Prius itaque, quam ultima experirentur, senatum iterum consulere placuit. Tum vero ad sellas consulum prope (c) convolavere minimus quisque natu Patrum, abdicare consulatum (d) jubentes, & deponere imperium, ad quod tuendum animus deesset.

(c) *propere* Gron. Crev.

(d) *consulatu* Gron. Crev.

XXIX. UTRAQUE re satis experta, tum *U. c. 260.*
demum consules : « Ne prædictum negetis, *a. C. 492.*
» Patres conscripti, adest ingens seditio. Postu-
» lamus, ut ii, qui maxime ignaviam incre-
» pant, adsint nobis habentibus delectum.
» Acerrimi cujusque arbitrio, quando ita
» placet, rem agemus.» Redeunt in tribunal:
citari nominatim unum ex iis, qui in con-
spectu erant, dedita opera jubent. Quum
staret tacitus, & circa eum aliquot hominum,
ne forte violaretur, constitisset globus; lic-
torem ad eum consules mittunt. Quo repul-
so, tum vero, indignum facinus esse, clami-
rantes, qui Patrum consulibus aderant, de-
volant de tribunali, ut licitori auxilio essent.
Sed ab licitore, nihil aliud quamprehendere
prohibito, quum conversus in Patres inpe-
rus esset, consulum intercurfu rixa sedata
est: in qua tamen, sine lapide, sine telo,
plus clamoris atque irarum, quam injuriæ,
fuerat. Senatus, tumultuose vocatus, tumul-
tuosius consulitur, quæstionem postulantibus
iis, qui pulsati fuerant, decernente ferocissi-
mo quoque, non sententiis magis, quam cla-
more & strepitu. Tandem, quum iræ rese-
dissent, exprobrantibus consulibus, nihilo

U. c. 260. plus sanitatis in curia, quam in foro, esse;
a. C. 492. ordine consuli cœpit. Tres fuere sententiæ.

*Varia
 sententiæ.*

P. Virginius rem non vulgabat: « De iis tan-
 » tum, qui, fidem secuti P. Servilii consulis,
 » Volſco, Aurunco, Sabinoque militassent
 » bello, agendum » censebat. T. Lartius (e),
 » « Non id tempus esse, ut merita tantummodo
 » exsolverentur. Totam plebem ære alieno
 » demersam esse: nec fisci posse, ni omni-
 » bus consulatur. Quin, si alia aliorum sit
 » conditio, accendi magis discordiam, quam
 » sedari.» Ap. Claudius, & natura inmitis,
 & efferatus hinc plebis odio, illinc Patrum
 laudibus, « Non miseris, [ait] sed licentia,
 » tantum concitum turbarum; & lascivire
 » magis plebem, quam sævire. Id adeo ma-
 » lum ex provocatione natum: quippe minas
 » esse consulum, non imperium: ubi ad eos,
 » qui una peccaverint, provocare liceat. Age-
 » dum, [inquit] dictatorem, a quo provo-
 » catio non est, creemus. Jam hic, quo nunc
 » omnia ardent, conticescet furor. Pulset tum
 » mihi licetorem, qui sciet, jus de tergo vi-
 » taque sua penes unum illum esse, cuius
 » majestatem violavit (f).

(e.) *Largius sic & in lqq. Gron. Crev.*

(f.) *violavit Crev.*

XXX. MULTIS, ut erat, horrida & atrox *U. c. 260.*
videbatur Appii sententia : rursus Virginii *a. C. 492.*
Lartiique exemplo haud salubres ; utique Lar-
tii putabant sententiam, quæ totam fidem
tolleret. Medium maxime & moderatum utro-
que consilium Virginii habebatur. Sed factione
respectuque rerum privatarum, quæ semper
obsecere obficientque publicis consiliis, Ap-
pius vicit : ac prope fuit, ut dictator ille
idem crearetur. Quæ res utique alienasset
plebem periculosissimo tempore, quum Volsci
Æquique & Sabini forte una omnes in armis
essent. Sed curæ fuit consulibus & seniori-
bus Patrum, ut imperium, suo vehemens,
mansueto permitteretur ingenio. Manium *M. Valer.*
Valerium dictatorem Volesi filium creant. *dictator.*
Plebes, etsi adversus se creatum dictatorem
videbat, tamen, quum provocationem fratris
lege haberet, nihil ex ea familia triste nec
superbum timebat. Edictum deinde, a dicta-
tore propositum, confirmavit animos, Ser-
vili fere consulis edicto conveniens ; sed &
homini & potestati melius rati credi, omisso
certamine nomina dedere. Quantus numquam
ante exercitus, legiones decem effectæ : ter-
næ inde datæ consulibus, quatuor dictator

*U. c. 260.**a. C. 492.**Bellum
cum
Æquis,
Latinorum
causâ.**Bellum
cum
Volscis.*

usus. Nec poterat jam bellum differri. Æqui Latinum agrum invaserant, Oratores Latinorum a senatu petebant, ut aut mitterent subsidium, aut se ipsos tuendorum finium causa capere arma sinerent. Tutius visum est, defendi inermes Latinos, quam pati retractare arma. Vetustus consul missus est: is finis populationibus fuit. Cessere Æqui campis: locoque magis, quam armis, freti, summis se jugis montium tutabantur. Alter consul, in Volscos profectus, ne & ipse tereret tempus, vastandis maxime agris hostem ad conferenda propius castra, dimicandumque acie, excivit. Medio inter castra campo, ante suum quisque vallum, infestis signis consistere. Multitudine aliquantum Volsci superabant. Itaque effusi & contentim pugnam iniere. Consul Romanus nec promovit aciem, nec clamorem reddi passus, defixis pilis stare suos jussit: ubi ad manum venisset hostis, tum coortos tota vi gladiis rem gerere. Volsci, cursu & clamore fessi, quum se velut stupentibus metu intulissent Romanis, postquam inpressionem sensere ex adverso factam, & arte oculos micare gladios, haud secus, quam si in insidias incidissent, turbati ver-

tunt terga ; & ne ad fugam quidem fatis virium fuit , quia cursu in proelium ierant. *U. c. 260.*
a. C. 492.
 Romani contra , quia principio pugnae quieti steterant , vigentes corporibus , facile adepti fessos , & castra inpetu ceperunt , & , castris exutum hostem Velitras persecuti , uno agmine victores cum victis in urbem irupere : plusque ibi sanguinis , promiscua omnium generum caede , quam in ipsa dimicatione , factum. Paucis data venia , qui inermes in dedicationem venerunt.

XXXI. DUM hæc in Volscis geruntur , *Bellum cum Sabinis.*
 dictator Sabinos , ubi longe plurimum belli fuerat , fundit , fugatque , exiitque castris. Equitatu inmisso mediam turbaverat hostium aciem , qua , dum se cornua latius pandunt , parum apte introrsum ordinibus aciem firmaverant. Turbatos pedes invasit : eodem inpetu castra capta , debellatumque est. Post pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit. Dictator triumphans urbem invehitur. Super solitos honores , locus in circo ipsi posterisque ad spectaculum datus : sella in eo loco curulis posita. Volscis devictis Veliternus ager ademptus : Velitras coloni ab urbe missi & colonia deducta. Cum

U. c. 260. *a. C. 492.* Æquis post aliquanto pugnatum est, invito quidem consule, quia loco iniquo subeundum erat ad hostes: sed milites, extrahi rem criminantes, ut dictator, priusquam ipsi redirent in urbem, magistratu abiret, irritaque, sicut ante consulis, promissa ejus caderent, perpulere, ut forte temere in adver-

Æqui victi fos montes agmen erigeret. Id male commissum ignavia hostium in bonum vertit: qui, priusquam ad conjectum teli veniretur, obstupefacti audacia Romanorum, relictis castris, quæ munitissimis tenuerant locis, in adversas valles desiluere: ubi fatis prædæ & victoria incruenta fuit. Ita trifariam re bello bene gesta, de domesticarum rerum eventu nec Patribus nec plebi cura decesserat: tantum quum gratia, tum arte præparaverant fœneratores, quæ non modo plebem, sed ipsum etiam dictatorem frustrarentur. Namque Valerius, post Vetustii consulis reditum, omnium actionum in senatu primam habuit pro victore populo, retulitque, quid (g) nexis fieri placeret. Quæ quum rejecta relatio esset, » Non placeo, [inquit] concordiæ auctor: » optabitis, me Dius Fidius, prope diem,

*Turbæ
domestica.*

(g) add. de Gron. Crev.

» ut mei similes Romana plebes patronos
 » habeat. Quod ad me adinet, neque frustra
 » bor ultra cives meos, neque ipse frustra
 » dictator ero. Discordiæ intestinæ, bellum
 » externum fecere, ut hoc magistratu egeret
 » respublica. Pax foris parta est, domi inpe-
 » ditur. Privatus potius, quam dictator, se-
 » ditioni interero.» Ita, curia egressus, dic-
 » tatura se abdicavit. Adparuit causa plebi,
 » suam vicem indignantem magistratu abisse.
 » Itaque, velut persoluta fide, quoniam per
 » eum non stetisset, quin præstaretur, dece-
 » dentem domum cum favore ac laudibus pro-
 » secuti sunt.

XXXII. TIMOR inde Patres incescit, ne;
 » si dimissus exercitus foret, rursus coetus oc-
 » culti conjurationesque fierent. Itaque, quam-
 » quam per dictatorem delectus habitus esset;
 » tamen, quoniam in consulum verba jurassent,
 » sacramento teneri militem rati, per causam
 » renovati ab Æquis belli, educi ex urbe legio-
 » nes jussere: quo facto maturata est seditio.
 » Et primo agitatam dicitur de consulum cæ-
 » de, ut solverentur sacramento: doctos de-
 » inde, nullam scelere religionem exsolvi,
 » Sicinio quodam auctore, injussu consulum in

U. c. 2603

a. C. 4920

*Secessio
 plebis in S.
 montem.*

U. c. 260.
a. C. 492.

facrum montem secessisse (trans Anienem
amnem est) (h) tria ab urbe millia passuum,
Ea frequentior fama est , quam , cujus Piso
auctor est , in Aventinum secessionem factam
esse. Ibi sine ullo duce , vallo fossaque com-
munitis castris , quieti , rem nullam nisi ne-
cessariam ad victum sumendo , per aliquot
dies , neque laceffiti , neque laceffentes , sese
tenuere. Pavor ingens in urbe , metuque
mutuo suspensa erant omnia. Timere relicta
ab suis plebes violentiam Patrum ; timere
Patres residem in urbe plebem , incerti , ma-
nere eam , an abire mallent. « Quam diu
» autem tranquillam , quæ secesserit , multi-
» tudinem fore ? quid futurum deinde , si quod
» externum interim bellum existat ? nullam
» profecto , nisi in concordia civium , spem
» reliquam ducere. Eam per æqua , per iniqua ,
» reconciliandam civitati esse. » Placuit igitur
oratore ad plebem mitti Menenium
Agrippam , facundum virum & , quod inde
oriundus erat , plebi carum. Is , intromissus
in castra , prisco illo dicendi & horrido modo
nihil aliud , quam hoc , narraffe fertur : « Tem-

(h) Signa parenthesis & vocem *est* delet Gron.
Crey.

» pore, quo in homine non, ut nunc, omnia *U. c. 260.*
 » in unum consentiebant, sed singulis mem- *a. C. 492.*
 » bris suum cuique consilium, suus sermo
 » fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura,
 » suo labore ac ministerio ventri omnia quæri:
 » ventrem, in medio quietum, nihil aliud,
 » quam datis voluptatibus frui. Conspirasse
 » inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec
 » os acciperet datum, nec dentes conficerent.
 » Hac ira, dum ventrem fame domare vel-
 » lent, ipsa una membra totumque corpus
 » ad extremam tabem venisse. Inde adparuisse,
 » ventris quoque haud segne ministerium esse:
 » nec magis ali, quam alere eum, reddentem
 » in omnes corporis partes hunc, quo vivi-
 » mus vigemusque, divisum pariter in venas
 » maturum, confecto cibo, sanguinem.» Com-
 » parando hinc, quam intestina corporis sedi-
 » tio similis esset iræ plebis in Patres, flexisse
 » mentes hominum.

XXXIII. A G I deinde de concordia cœp-
 tum, concessumque in conditiones, ut plebi
 sui magistratus essent sacrosancti, quibus au-
 xilii latio adversus consules esset: neve cui
 Patrum capere eum magistratum liceret. Ita
 tribuni plebei creati duo, C. Licinius & L.

*Plebs
reducta.*

*Tribuni
Pl. creati.*

U. c. 260. Albinus. Hi tres collegas sibi creaverunt : in
a. C. 492. his Sicinium fuisse, seditionis auctorem ; de
 duobus, qui fuerint, minus convenit. Sunt,
 qui duos tantum in sacro monte creatos tri-
 bunos esse dicant, ibique sacratam legem la-
U. c. 261. tam. Per secessionem plebis Sp. Cassius &
a. C. 491. Postumus Cominius consulatum inierunt. His
Sp. Cassio consulibus cum Latinis populis ictum foedus.
II. Post. Ad id feriendum consul alter Romæ mansit ;
Cominio alter, ad Volscum bellum missus, Antiates
II. Cass. Volscos fundit fugatque : compulsos in op-
 pidum Longulam persecutus, mœnibus poti-
 tur. Inde Poluscam, item Volscorum, cepit :
 tum magna vi adortus est Coriolos. Erat
 tum in castris inter primores juvenum C.
 Marcus, adolescens & consilio & manu
 promptus, cui cognomen postea Coriolano
 fuit. Quum subito exercitum Romanum,
 Coriolos obsidentem, atque in oppidanos,
 quos intus clausos habebat, intentum sine
 ullo metu extrinsecus imminentis belli, Vols-
 cæ legiones profectæ ab Antio invasissent,
 eodemque tempore ex oppido erupissent hos-
 tes, forte in statione Marcus fuit. Is, cum
 delecta militum manu, non modo inpetum
 erumpentium retudit, sed per patentem por-

*Volsci
 victi.*

*C. Marcii
 opera Co-
 riolicapti.*

ram ferox inrupit : cædeque in proxima urbis facta , ignem temere arreptum , imminentibus muro ædificiis iniecit. Clamor inde oppidanorum , mixtus muliebri puerilique ploratu , ad terrorem , ut solet , primo ortu & Romanis auxit animum , & turbavit Volscos , utpote capta urbe , cui ad ferendam opem venerant. Ita fusi Volsci Antiates ; Corioli oppidum captum. Tantumque sua laude obstitit famæ consulis Marcius , ut , nisi fœdus cum Latinis , columna ænea insculptum , monumento esset , ab Sp. Cassio uno , quia collega afuerat (i) , ictum ; Postumum Cominium bellum gessisse cum Volscis , memoria cessisset. Eodem anno Agrippa Menenius moritur , vir omni vita pariter Patribus ac plebi carus ; post secessionem carior plebi factus. Huic interpreti arbitroque concordia civium , legato Patrum ad plebem , reductor plebis Romanæ in urbem , sumtus funeri defuit. Extulit eum plebs sextantibus conlatis in capita.

XXXIV. CONSULES deinde T. Geganius , P. Minucius facti. Eo anno , quum & foris quieta omnia a bello essent , & domi fanata

*U. c. 261.
a. C. 491.*

Agg. Menenii mors.

*U. c. 262.
a. C. 492.
T. Geganius, P. Minucius Coss.*

(i) *abfuerat Gron. Crev.*

V. c. 262.

a. C. 490.

*Caritas
annonæ.*

discordia, aliud multo gravius malum civitatem invasit : caritas primum annonæ, ex incultis per secessionem plebis agris ; fames deinde, qualis clausis solet. Ventumque ad interitum servitorum utique & plebis esset ; ni consules providissent, dimissis passim ad frumentum coëmendum, non in Etruriam modo dextris ab Ostia litoribus, lævoque per Volscos mari usque ad Cumas, sed quaesitum in Siciliam (k) quoque : adeo finitimorum odia longinquis coëgerant indigere auxiliis. Frumentum Cumis quum coëmuntum esset, naves pro bonis Tarquiniorum ab Aristodemo tyranno, qui hæres erat, retentæ sunt. In Volscis Pomptinoque ne emi quidem potuit : periculum quoque ab inperu hominum ipsis frumentatoribus fuit. Ex Tuscis frumentum Tiberi venit : eo sustentata est plebs. Incommodo bello in tam artis com meatibus vexati forent, ni Volscos, jam moyentes arma, pestilentia ingens invasisset. Ea clade conterritis hostium animis, ut etiam, ubi ea remisisset, terrore aliquo tenerentur ; & Velitris auxere numerum colonorum Romani, & Norbæ in montes novam coloniam,

(k) *Sicilia Gron. Crev.*

quæ arx in Pomptino esset, miserunt. M. Minucio deinde & A. Sempronio consulibus, magna vis frumenti ex Sicilia advecta: agitatumque in fenatu, quanti plebi daretur. Multi venisse tempus premendæ plebis putabant, recuperandique jura, quæ extorta secessione ac vi Patribus essent: in primis Marcius Coriolanus, hostis tribuniciæ potestatis, « Si annonam, [inquit] veterem » volunt, jus pristinum reddant Patribus. » Cur ego plebeios magistratus, cur Sicinium » potentem (1) video, sub jugum missus, » tamquam a latronibus redemptus? Egone » has indignitates diutius patiar, quam necesse est? Tarquinius regem qui non tulerim, Sicinium feram? Secedat nunc, avocet plebem; patet via in sacrum montem » aliosque colles. Rapiant frumenta ex agris » nostris, quemadmodum tertio anno rapuerunt. » Utantur (m) annona, quam furore suo fecere. Audeo dicere, hoc malo domitos ipsos potius cultores agrorum fore, quam » ut armati per secessionem coli prohibeant. » Haud tam facile dictu est, faciendumne fue-

U. c. 263.

a. C. 489.

M. Minucio II, A. Sempronio II, Coss.

(1) add. *pollentemque* Gron. Crey.(m) *Fruantur, utantur* Gron.

*U. c. 263.
a. C. 489.*

*C. Mar-
cius accu-
satus.*

rit, quam potuisse arbitror fieri, ut, conditionibus laxandi annonam, & tribuniciam potestatem, & omnia invitis jura inposita Patres demerent sibi.

XXXV. Et senatui nimis atrox visa sententia est, & plebem ira prope armavit. » Fame se jam, sicut hostes, peti: cibo vic- » tuque fraudari: peregrinum frumentum, » quæ sola alimenta ex insperato fortuna » dederit, ab ore rapi, nisi C. Marcio vincti » dedantur tribuni, nisi de tergo plebis Ro- » manæ satisfiat. Eum sibi carnificem novum » exortum, qui aut mori, aut servire jubeat. » In exeuntem e curia inperus factus esset, ni peropportune tribuni diem dixissent. Ibi ira est subpressa. Se judicem quisque, se dominum vitæ necisque inimici factum videbat. Contentim primo Marcus audiebat minas tribunicias: « auxilii, non pœnæ jus datum » illi potestati; plebisque, non Patrum, tri- » bunos esse. » Sed adeo infensa erat coorta plebs, ut unius pœna defungendum esset Patribus. Restiterunt tamen adversa invidia, usque sunt, qua suis quisque, qua totius ordinis viribus. Ac primo tentata res est, si, dispositis clientibus, absterrendo singulos a
coitio-

coitionibus conciliisque, disjicere rem possent. *U. c. 263.*
 Universi deinde processere, (quidquid erat *a. C. 489.*
 Patrum, reos dices) precibus plebem ex-
 poscentes: « Unum sibi civem, unum fe-
 » natorem, si innocentem absolvere nollent,
 » pro nocente donarent. » Ipse quum die dicta
 non adesset, perseveratum in ira est. Dam-
 natus absens in Volscos exfulatum abiit, *Damnatus*
 minitans patriæ, hostilesque jam tum spiritus *in Volscos*
 gerens. Venientem Volsci benigne excepere; *exfulatum*
 benigniusque in dies colebant, quo major *abit.*
 ira in suos eminebat, crebræque nunc que-
 relæ, nunc minæ percipiebantur. Hospitio
 utebatur Attii Tullii. Longe is tum princeps
 Volsci nominis erat, Romanisque semper in-
 festus. Ira quum alterum vetus odium, alte-
 rum ira recens stimulet, consilia conferunt
 de Romano bello. Haud facile credebant,
 plebem suam inpelli posse, ut toties infeli-
 citer tentata arma caperent. Multis sæpe bel-
 lis, pestilentia postremo amissa juventute,
 fractos spiritus esse: arte agendum in exo-
 leto jam vetustate odio, ut recenti aliqua
 ira exacerbarentur animi.

XXXVI. LUDI forte, ex instauratione;
 Magni Romæ parabantur: instaurandi hæc

U. c. 263.
a. C. 489.

caussa fuerat. Ludis mane servum quidam paterfamiliae, nondum commisso spectaculo, sub furca caesum medio egerat circo. Coepti inde ludi, velut ea res nihil ad religionem pertinuisset. Haud ita multo post T. Atinio, de plebe homini, somnium fuit. Visus Jupiter dicere, « Sibi ludis praesultatorem displicuisse: nisi magnifice instaurarentur hi ludi, » periculum urbi fore. Iret, ea consulibus » nunciaret. » Quamquam haud sane liber erat religione animus, verecundia tamen majestatis magistratum timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret. Magno illi ea cunctatio stetit: filium namque intra paucos dies amisit; cujus repentinae cladis ne causa dubia esset, aegro animi eadem illa in somnis obversata species visa est rogitare, » Satin' magnam sprete numinis haberet mercedem? majorem instare, ni eat prope, » ac nunciet consulibus. » Jam praesentior res erat: cunctantem tamen ac prolatantem ingens vis morbi adorta est, debilitate subita. Tum enimvero Deorum ira admonuit. Fessus igitur malis praeteritis instantibusque, consilio propinquorum adhibito, quum visa atque audita, & obversatum toties somno

*Ingratus
Jovi praesultator.*

Jovem, minas irasque cœlestes, repræsentatas casibus suis, exposuisset; consensu inde haud dubio omnium qui aderant, in forum ad consules lectica adfertur. Inde in curiam jussu consulum delatus, eadem illa quum Patribus ingenti omnium admiratione enarrasset; ecce aliud miraculum: qui captus omnibus membris delatus in curiam esset, eum functum officio pedibus suis domum rediisse, traditum memoriæ est.

*U. c. 263.
a. C. 489.*

XXXVII. LUDI quam amplissimi ut fierent, senatus decrevit (n). Ad eos ludos, auctore Artio Tullo, vis magna Volscorum venit. Priusquam committerentur ludi, Tullus, ut domi compositum cum Marcio fuerat, ad consules venit: dicit esse, quæ secreto agere de republica velit. Arbitris remotis, « Inventus, [inquit] quod sequius sit, de meis » civibus loquor. Non tamen admissum quidquam ab iis, criminatum venio, sed cautum, ne admittant. Nimio plus, quam velim, nostrorum ingenia sunt mobilia. Multis id cladibus sensimus: quippe qui non nostro merito, sed vestra patientia, incolumes simus. Magna hic nunc Volscorum

*Artii Tulli
Volsci domus.*

(n) *decernit Gron. Crev.*

U. c. 263. » multitudo est. Ludi sunt. Spectaculo intenta
a. C. 489. » civitas erit. Memini, quid per eandem oc-
 » casionem ab Sabinorum juventute in hac
 » urbe commissum sit. Horret animus, ne
 » quid inconsulte ac temere fiat. Hæc, nostra
 » vestraque causa, prius dicenda vobis, con-
 » sules, ratus sum. Quod ad me adinet,
 » extemplo hinc domum abire in animo est,
 » ne cuius facti diçive contagione præfens
 » violer.» Hæc locutus abiit. Consules quum
 ad Patres rem dubiam sub auctore certo de-
 tulissent, auctor magis, ut sit, quam res, ad
 præcavendum vel ex supervacuo movit. Fac-
 toque senatusconsulto, ut urbem excederent
Volsci ur-
be exacti. Volsci, præcones dimittuntur, qui omnes
 eos proficisci ante noctem juberent. Ingens
 pavor primo discurrentes ad suas res tollen-
 das in hospitia perculit. Proficiscentibus de-
 inde indignatio oborta: « Se, ut conscele-
 » ratos contaminatosque, ab ludis, festis die-
 » bus, cœtu quodammodo hominum Deorum-
 » que, abactos esse.»

a Tullo
concitati. XXXVIII. QUUM prope continuato agmi-
 ne irent; prægressus Tullus ad caput Feren-
 tinum, ut quisque veniret, primores eorum
 excipiens, querendo indignandoque, & eos

ipfos sedulo audientes secunda iræ verba, & per eos multitudinem aliam, in subjectum viæ campum deduxit. Ibi in concionis modum orationem exorsus, « Veteres populi » Romani injurias, cladesque gentis Volscorum, ut omnia [inquit] obliviscamini alia, » hodiernam hanc contumeliam quo tandem » animo fertis, qua (o) per nostram ignominiam ludos commisere? An non sensistis, » triumphatum hodie de vobis esse? vos » omnibus, civibus, peregrinis, tot finitimis » populis, spectaculo abeuntes fuisse? vestras » conjuges, vestros liberos traductos per ora » hominum? Quid eos, qui audire vocem » præconis? quid, qui vos videre abeuntes? » quid eos, qui huic ignominioso agmini » fuere obvii, existimasse putatis? nisi aliquid » quod profecto nefas esse, quo, si intersimus » spectaculo, violaturi simus ludos, placulumque merituri: ideo nos ab sede piorum, » cœtu, concilioque abigi. Quid, deinde? » illud non succurrit, vivere nos, quod maturarimus proficisci? si hoc (p) profectio, » & non fuga est. Et hanc urbem vos non » hostium ducitis, ubi, si unum diem morati

(o) qui Gron. Crev. (p) hac Gron. Crev.

U. c. 263. » essetis, moriendum omnibus fuit? Bellum
a. C. 487. » vobis indictum est; magno eorum malo,
 » qui indixere, si viri estis.» Ita & sua sponte
 irarum pleni, & incitati, domos inde di-
 gressi sunt; instigandoque suos quisque popu-
 los effecere, ut omne Volscum nomen desi-
 ceret.

*Volsci de-
 ficiunt, du-
 cibus Tul-
 lo & C.
 Marcio.* XXXIX. IMPERATORES ad id bellum de
 omnium populorum sententia lecti Artius &
 C. Marcius exsul Romanus, in quo aliquanto
 plus spei repositum. Quam spem nequaquam
 fefellit: ut facile adpareret, ducibus validio-
 rem, quam exercitu, rem Romanam esse.
*Oppida
 Romanis
 erepta.* Circeios profectus, primum colonos inde
 Romanos expulit; liberamque eam urbem
 Volscis tradidit. Inde, in Latinam viam trans-
 versis tramitibus transgressus, Satricum, Lon-
 gulam, Poluscum, Coriolos, novella hæc Roma-
 nis oppida ademit. Inde Lavinium recepit: tunc
 deinceps Corbionem, Vitelliam, Trebiam,
 Lavicos, Pedum cepit. Postremum ad urbem
 a Peto ducit; &, ad fossas Cluilias quinque
 ab urbe millia passuum castris positus, popu-
 latur inde agrum Romanum; custodibus in-
 ter populatores missis, qui patriciorum agros
 intactos servarent: sive infensus plebi ma-

gis, five ut discordia inde inter Patres plebemque oriretur. Quæ profecto orta esset: adeo tribuni jam ferocem per se plebem criminando in primores civitatis instigabant. Sed externus timor, maximum concordiae vinculum, quamvis suspectos inensosque inter se iungebat animos. Id modo non conveniebat; quod senatus consulesque nusquam alibi spem, quam in armis, ponebant: plebes omnia, quam bellum, malebat. Sp. Nautius jam & Sex. Furius consules erant. Eos, recensentes legiones, præsidia per muros aliaque, in quibus stationes vigiliasque esse placuerat, loca distribuentes, multitudo ingens pacem poscentium primum seditioso clamore conterruit: deinde vocare senatum, referre de legatis ad C. Marcium mittendis coëgit. Acceperunt relationem Patres, postquam adparuit, labare plebis animos; missique de pace ad Marcium oratores atrox responsum retulerunt. « Si Volscis ager redderetur, posse » agi de pace: si præda belli per orium frui » velint, memorem se & civium injuriæ, & hospitem beneficii, admissurum ut adpareat, » exsilio sibi inritatos, non fractos animos » esse. » Iterum deinde iidem missi non reci-

*U. c. 263.
a. C. 489.*

*U. c. 266.
a. C. 486.*

*Sp. Nautio,
Sex. Furio Coss.*

*Romani
legatos de
pace
mittunt.*

U. c. 266.
a. C. 486. piuntur in castra. Sacerdotes quoque, suis insignibus velatos, isse supplices ad castra hostium, traditum est; nihilo magis quam legatos flexisse animum.

Coriolani mater, uxor & filii castra hostium perierunt. XL. TUM matronæ ad Veturiam, matrem Coriolani, Volumniamque uxorem frequentes coeunt. Id publicum consilium, an muliebris timor fuerit, parum invenio. Pervicere certe, ut & Veturia, magno natu mulier, & Volumnia, duos parvos ex Marcio ferens filios, secum in castra hostium irent: &, quam armis viri defendere urbem non possent, mulieres precibus lacrimisque defenderent. Ubi ad castra ventum est, nunciatumque Coriolano, adesse ingens mulierum agmen; in primo (ut qui nec publica majestate in legatis, nec in sacerdotibus tanta obfusa oculis animoque religione motus esset) multo obstinatio adversus lacrimas muliebres erat. Dein familiarium quidam, qui insignem mœstitia inter ceteras cognoverat Veturiam, inter nurum nepotesque stantem, « Nisi me » frustrantur [inquit] oculi, mater tibi con- » juxque & liberi adfunt. » Coriolanus, prope ut amens, consternatus, ab sede sua quum ferret matri obviam complexum; mu-

lier in iram ex precibus versa, » Sine, priuf-
 » quam complexum accipio, sciam, [inquit]
 » ad hostem, an ad filium, venerim : captiva
 » mater- ne in castris tuis sim ? In hoc me longa
 » vita & infelix senectâ traxit, ut exfulèm
 » te, deinde hostem viderem ? Potuisti popu-
 » lari hanc terram, quæ te genuit atque aluit ?
 » Non tibi, quamvis infesto animo & minaci
 » perveneras, ingredienti fines ira cecidit ?
 » non, quum in conspectu Roma fuit, succur-
 » rit, intra illa mœnia domus ac penates mei
 » sunt, mater, conjux, liberique ? Ergo ego
 » nisi peperissem, Roma non obpugnaretur ;
 » nisi filium haberem, libera in libera patria
 » mortua essem. Sed ego nihil jam pati, nec
 » tibi turpius quam mihi miserius, possum :
 » nec, ut sim miserrima, diu futura sum.
 » De his videris : quos, si pergis, aut in-
 » matura mors, aut longa servitus manet. »
 Uxor deinde ac liberi amplexi : fletusque ab
 omni turba mulierum ortus, & comploratio sui
 patriæque, fregere tandem virum. Comple-
 xus inde suos dimittit : ipse retro ab urbe
 castra movit. Abductis deinde legionibus ex
 agro Romano, invidia rei obpressum periisse
 tradunt ; alii alio leto. Apud Fabium, longe

*U. c. 266.
 a. C. 486.*

*Matris
 oratio.*

*Marcus
 placatur.*

U. c. 266. antiquissimum auctorem, usque ad senectutem vixisse eundem invenio. Refert certe, *a. C. 486.* hanc sæpe eum exacta ætate usurpasse vocem, « Multo miserius seni exsilium esse. » Non inviderunt laudes suas mulieribus viri Romani : adeo sine obtrectatione gloriæ alienæ vivebatur. Monumento quoque quod esset, templum Fortunæ Muliebri ædificatum dedicatumque est. Rediere deinde Volsci, adjunctis Æquis, in agrum Romanum ; sed Æqui Attium Tullum haud ultra tulere ducem. Hinc ex certamine, Volsci Æqui ne imperatorem conjuncto exercitui darent, seditio ; deinde atrox prælium ortum. Ibi fortuna populi Romani duos hostium exercitus, haud minus pernicioso quam pertinaci certamine, confecit. Consules T. Sicinius & C. Aquillius. Sicinio Volsci, Aquillio Hernici (nam ii quoque in armis erant) provincia evenit. Eo anno Hernici devicti : cum Volscis æquo Marte discessum est.

U. c. 268. XLI. SP. CASSIUS deinde & Proculus Virginus consules facti. Cum Hernicis fœdus ictum : agri partes duæ ademtæ : inde dimidium Latinis, dimidium plebi divisurus consul Cassius erat. Adjiciebat huic muneri

U. c. 267.
a. C. 485.
T. Sicinio,
C. Aquil-
lio Coss.

Sp. Cassio
III. Proc.
Virginio
Coss.

agri aliquantum, quem publicum possideri a privatis criminabatur. Id multos quidem Patrum, ipsos possessores, periculo rerum suarum terrebat. Sed & publica Patribus sollicitudo inerat, largitione consulem periculosas libertati opes struere. Tum primum lex agraria promulgata est; numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata. Consul alter largitioni resistebat, auctoribus Patribus, nec omni plebe adversante: quæ primo cœperat fastidire, munus vulgatum a civibus isse in focios: sæpe deinde & Virginium consulem in concionibus velut vaticinantem audiebat, «Pestilens collegæ munus esse. Agros illos servitutem iis, qui acceperint, laturos. Regno viam fieri. Quid ita enim adsumi focios & nomen Latinum? Quid adtinuisse, Hernicis, paullo ante hostibus, capti agri partem tertiam (q) reddi, nisi ut hæ gentes pro Coriolano duce Cassium habeant?» Popularis jam esse dissuasor & intercessor legis agrariæ cœperat. Uterque deinde consul certatim plebi indulgere. Virginium dicere, passurum se assignari agros, dum ne cui, nisi

*U. c. 268.
a. C. 484.*

*Lex
agraria.*

(q) *tertiam partem Gron. Crev.*

U. c. 268. a. C. 484. civi Romano, adsignentur. Cassius, quia in agraria largitione ambitiosus in socios, eo-que civibus vilior erat, ut alio munere sibi reconciliaret civium animos, jubere, pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id vero haud secus, quam praesentem mercedem regni, adspersa plebes: adeo propter suspicionem insitam regni, velut abundarent omnia, munera ejus in animis hominum respuebantur. Quem, ubi primum magistratu abiit, damnatum necatumque constat. Sunt, qui patrem auctorem (r) ejus supplicii ferant: eum, cognita domi causa, verberasse ac necasse, peculiumque filii Cereri consecravisse. Signum inde factum esse, & inscriptum, EX CASSIA FAMILIA DATUM. Invenio apud quosdam, idque propius fidem est, a quaestoribus Caesone Fabio & L. Valerio diem dictam perduellionis, damnatumque populi judicio: dirutas publice aedes.

U. c. 269. a. C. 483. S. Cornelio, Q. Fabio Coss. Ea est area ante Telluris aedem. Ceterum sive illud domesticum, sive publicum fuit judicium, damnatur Ser. Cornelio, Q. Fabio consulibus.

(r) auctorem Gron.

§ XLII. HAUD diuturna ira populi in Cas-
 sium fuit. Dulcedo agrariæ legis ipsa per se,
 demto auctore, subibat animos: accensaque
 ea cupiditas est malignitate Patrum; qui,
 devictis eo anno Volscis Æquisque, militem
 præda fraudavere. Quidquid captum ex hosti-
 bus est, vendidit Fabius consul, ac redegit
 in publicum. Invisum erat Fabium nomen
 plebi propter novissimum consulem: tenuere
 tamen Patres, ut cum L. Æmilio Cæso Fa-
 bius consul crearetur. Eo infestior facta ple-
 bes seditione domestica bellum externum ex-
 cavit: bello deinde civiles discordiæ inter-
 missæ. Uno animo Patres ac plebes rebellan-
 tes Volscos & Æquos, duce Æmilio, prospera
 pugna vicere. Plus tamen hostium fuga, quam
 prælium, absumsit: adeo pertinaciter fufos
 infecuti sunt equites. Castoris ædes eodem
 anno Idibus Quinctilibus dedicata est. Vota
 erat Latino bello, Postumio dictatore. Filius
 ejus, duumvir ad id ipsum creatus, dedica-
 vit. Sollicitati & eo anno sunt dulcedine
 agrariæ legis animi plebis. Tribuni plebis
 popularem potestatem lege populari celebra-
 bant. Patres, satis superque gratuiti furoris
 in multitudine credentes esse, largitiones

U. c. 270.

a. C. 482.

*L. Æmi-
lio, K. Fa-
bio Coss.*

*Volsci &
Æqui victi*

U. c. 271.

a. C. 481.

M. Fabio,

L. Valerio

Coss.

temeritatisque invitamenta horrebant. Acerrimi Patribus duces ad resistendum consules fuere. Ea igitur pars reipublicæ vicit, nec in præsens modo; sed in venientem etiam annum M. Fabium Cæsonis fratrem, & magis invifum alterum plebi, accusatione Sp. Cassii, L. Valerium consules (s) dedit. Cerratum eo quoque anno cum tribunis est. Vana lex, vanique legis auctores, jactando inritum munus, facti. Fabium inde nomen ingens post tres continuos consulatus, unoque velut tenore omnes expertos tribuniciiis certaminibus, habitum. Itaque, ut bene locatus, mansit in ea familia aliquamdiu honos. Bellum inde Veiens initum; & Volsci rebellarunt. Sed ad bella externa prope supererant vires: abutebanturque iis inter semetipsos certando. Accessere ad ægras jam omnium mentes prodigia cœlestia, prope quotidianas in urbe agrisque ostentantia minas: motique ira numinis causam nullam aliam vates canebant, publice privatimque, nunc extis, nunc per aves, consulti, quam haud rite sacra fieri. Qui terrores tamen eo evasere, ut Oppia, virgo Vestalis, damnata incesti poenas dederit.

(s) *consulem Gron. Crev.*

XLIII. Q. FABIVS inde & C. Julius consules facti. Eo anno non segnior discordia domi, & bellum foris atrocius fuit. Ab Æquis arma sumta. Veientes agrum quoque Romanorum populantes inierunt. Quorum bellorum crescente cura, Cæso Fabius & Sp. Furius consules fiunt. Ortonam, Latinam urbem, Æqui obpugnabant. Veientes, pleni jam populationum, Romam ipsam se obpugnatos minabantur (t). Qui terrores, quum compescere deberent, auxere insuper animos plebis: redibatque non sua sponte plebi mos detractandi militiam; sed Sp. Licinius tribunus plebis, venisse tempus ratus per ultimam necessitatem legis agrariæ Patribus injungendæ, suscepit rem militarem impediendam. Ceterum tota invidia tribunicie potestatis versa in auctorem est: nec in eum consules acrius, quam ipsius ejus collegæ, coorti sunt: auxilioque eorum delectum consules habent. Ad duo simul bella exercitus scribitur. Ducendus Fabius in Æquos, in Veientes Furio datur. Et in Veientibus quidem nihil dignum memoria gestum est. Fabius aliquanto plus negotii cum civibus,

U. c. 272.

a. C. 480.

Q. Fabio
II, C. Julio
Coss.

U. c. 273.

a. C. 479.

K. Fabio
II, Sp. Furio
Coss.

Seditiones

(t) *minitabantur* Gron. Crev.

quam cum hostibus, fuit. Unus ille vir ipse consul rempublicam sustinuit, quam exercitus odio consulis, quantum in se fuit, prodebat. Nam quum consul, præter ceteras imperatorias artes, quas parando gerendoque bello edidit plurimas, ita instruxisset aciem, ut, solo equitatu emissio, exercitum hostium funderet; insequi fusos pedes noluit. Nec illos, etsi non adhortatio invisi ducis, suum saltem flagitium, & publicum in præsentia dedecus, postmodo periculum, si animus hosti redisset, cogere potuit gradum adcelerare; aut, si aliud nihil, instare instructos. Injussu signa referunt, mœstique, (crederes victos) execrantes nunc imperatorem, nunc navatam ab equite operam, redeunt in castra. Nec huic tam pestilenti exemplo remedia ulla ab imperatore quæsitæ sunt: adeo excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hostem superent. Consul Romam rediit, non tam belli gloria aucta, quam in iritato exacerbatoque in se militum odio. Obtinere tamen Patres, ut in Fabia gente consulatus maneret. M. Fabium consulem creant: Fabio collega Cn. Manlius datur.

U. c. 274.

a. C. 478.

M. Fabio

II. Cn.

Manlio

Coss.

XLIV. Et hic annus tribunum auctorem legis agrariæ habuit. Tib. Pontificius fuit. Is, eandem viam, velut processisset Sp. Licinio, ingressus, delectum paullisper inpediit. Perturbatis iterum Patribus, Appius Claudius, « Victam tribuniciam potestatem [dicere] » priore anno; in præsentia re ipsa, exemplo » in perpetuum: quando inventum sit, suis » ipsam viribus dissolvi. Neque enim um- » quam defuturum, qui & ex collega victo- » riam sibi, & gratiam melioris partis bono » publico velit quæsitam. Et plures, si plu- » ribus opus sit, tribunos ad auxilium con- » sulum paratos fore; & unum vel adversus » omnes satis esse. Darent modo & consules » & primores Patrum operam, ut, si minus » omnes, aliquos tamen ex tribunis reipub- » licæ ac senatui conciliarent. » Præceptis Appii moniti Patres, & universi comiter ac benigne tribunos adpellare; & consulares, ut cuique privatim aliquid juris adversus singulos erat, partim gratia, partim auctoritate, obtinere, ut tribunicia potestatis vires salubres vellent reipublicæ esse: quatuorque tribunorum adversus unum moratorem publici commodi auxilio delectum consules habent.

U. c. 274.

a. C. 478.

*Intercessio
tribunitia.*

U. c. 274.
a. C. 478.

*Veiens
bellum.*

Inde ad Veiens bellum profecti ; quo undique ex Etruria auxilia convenerant , non tam Veientium gratia concitata , quam quod in spem ventum erat , discordia intestina dissolverem Romanam posse. Principesque in omnium Etruriæ populorum conciliis fremebant , « Æternas opes esse Romanas , nisi inter » semet ipsi seditionibus sæviant. Id unum venenum , eam labem civitatibus opulentis » repertam , ut magna imperia mortalia essent. » Diu sustentatum id malum , partim Patrum » consiliis , partim patientia plebis , jam ad » extrema venisse. Duas civitates ex una » factas : suos cuique parti magistratus , suas » leges esse. Primum in delectibus sævire solitos : eosdem in bello tamen paruisse ducibus. Qualicumque urbis statu , manente » disciplina militari , fisci potuisse. Jam non » parendi magistratibus morem in castra quoque Romanum militem sequi. Proximo bello » in ipsa acie , in ipso certamine , consensu » exercitus traditam ultro victoriam victis » Æquis : signa deserta , imperatorem in acie » relictum , injussu in castra reditum. Profecto , si insteretur , suo milite vinci Romam » posse. Nihil aliud opus esse , quam indici

» ostendique bellum : cetera sua sponte fata
 » & Deos gesturos. » Ea spes Etrufcos ar- *U. c. 274.*
a. C. 478.
 maverat, (x), multis in vicem casibus vic-
 tos victoresque.

XLV. CONSULES quoque Romani nihil *Coff. cas-*
tris se re-
nent.
 præterea aliud, quam suas vires, sua arma,
 horrebant: memoria pessimi proximo bello
 exempli terrebat (y), ne rem committerent
 eo, ubi duæ simul acies timendæ essent. Ita-
 que castris se tenebant, tam ancipiti periculo
 æversi. Diem tempusque forsitan ipsum leni-
 turum iras, sanitatemque animis adlaturum.
 Veiens hostis Etruscique eo magis præpro-
 pere agere: laceffere ad pugnam: primo
 obequitando castris provocandoque; postre-
 mo, ut nihil movebant, qua consules ipsos,
 qua exercitum increpando: « Simulationem
 » intestinæ discordiæ remedium timoris in-
 » ventum: & consules magis non confidere,
 » quam non credere suis militibus. Novum
 » seditionis genus, silentium oriumque inter
 » armatos. » Ad hæc in novitatem generis
 originisque, qua falsa, qua vera, jacere.
 Hæc, quum sub ipso vallo portisque strepe-

(x) Hæ spes Etr. armaverant Gron. Crev.

(y) terrebantur Gron. Crev.

U. c. 274.
a. C. 478.

*Milites
pugnam
poscunt.*

*Cunctan-
tur Coss.*

rent, haud ægre consules pati. At inperitæ multitudinis (z) nunc indignatio, nunc pudor, pectora versare, & ab intestinis avertere malis: nolle inultos hostes, nolle successum, non Patribus, non consulibus: externa & domestica odia certare in animis. Tandem superant externa: adeo superbe insolenterque hostis eludebat. Frequentes in prætorium conveniunt, poscunt pugnam, postulant, ut signum detur. Consules, velut deliberabundi, capita conferunt, diu conloquuntur. Pugnare cupiebant; sed retro revocanda & abdenda cupiditas erat, ut adversando remorandoque incitato semel militi adderent inperum. Redditur responsum, « in- » maturam rem agi, nondum tempus pugnae esse: castris se tenerent. » Edicunt inde, « ut abstineant pugna. Si quis injussu pugna- » verit, ut in hostem animadversuros. » Ita dimissis, quo minus consules velle credunt, crescit ardor pugnandi. Accedunt insuper hostes ferocius multo, ut statuisse non pugnare consules cognitum est. Quippe inpune se insultaturos, non credi militi arma: rem ad ultimum seditionis erepturam, finemque

(z) multitudini Gron. Crev.

venisse Romano imperio. His freti obcur-
 rant portis, ingerunt probra, ægre abstinent,
 quin castra obpugnent. Enimvero non ultra
 contumeliam pati Romanus posse: totis castris
 undique ad consules curritur. Non jam fen-
 sim, ut ante, per centurionum principes
 postulant; sed passim omnes clamoribus agunt.
 Matura res erat; tergiversantur tamen. Fa-
 bius deinde, ad crescentem tumultu jam me-
 tum seditionis collega concedente, quum si-
 lentium classico fecisset; « Ego istos, Cn.
 » Manli, posse vincere scio; velle ne scirem,
 » ipsi fecerunt. Itaque certum atque decretum
 » est, non dare (a) signum, nisi, victores
 » se redituros ex hac pugna, jurant (b). Con-
 » silem Romanum miles semel in acie fefel-
 » lit; Deos numquam fallat. » Centurio erat
 M. Flavoleius, inter primores pugnae flagi-
 tator. « Victor [inquit] M. Fabi, revertar
 » ex acie. » Si fallat, Jovem patrem, Gra-
 divumque Martem, aliosque iratos invocat
 Deos. Idem deinceps omnis exercitus in se
 quisque jurat. Juratis datur signum, arma ca-
 piunt: eunt in pugnam, irarum speique ple-
 ni. Nunc jubent Etruscos probra jacere, nunc

(a) dari. Gron.

(b) jurent. Gron. Crev.

U. c. 274. armatis sibi quisque lingua promptum hostem
a. C. 478. obferri. Omnium illo die, qua plebis, qua
 Patrum, eximia virtus fuit. Fabium nomen,
 Fabia gens maxime enituit. Multis civilibus
 certaminibus infensos plebis animos illa pugna
 sibi reconciliare statuunt. Instruitur acies :
 nec Veiens hostis Etruscæque legiones de-
 trectant.

*Prælium
 committi-
 tur.*

XLVI. PROPE certa spes erat, non magis
 secum pugnuros, quam pugnaverint cum
 Æquis : majus quoque aliquod, in tam inri-
 tatis animis & occasione ancipiti, haud despe-
 randum esse facinus. Res aliter longe evenit.
 Nam non alio ante bello infestior Romanus
 (adeo hinc contumeliis hostes, hinc consules
 mora exacerbaverant) prælium iniit. Vix
 explicandi ordinis spatium Etruscis fuit; quum,
 pilis inter primam trepidationem abjectis
 temere magis, quam emissis, pugna jam in
 manus, jam ad gladios, ubi Mars est atro-
 cissimus, venerat. Inter primores genus Fa-
 bium insigne spectaculo exemploque civibus
 erat. Ex his Q. Fabium, (tertio hic anno
 ante consul fuerat) principem in confertos
 Veientes euntem, ferox viribus & armorum
 arte Tuscus, incautum inter multas versan-

tem hostium manus, gladio per pectus transfigit. Telo extracto, præceps Fabius in vulnus abiit. Sensit utraque acies unius viri casum, cedebatque inde Romanus: quum M. Fabius consul tranfuit jacentis corpus, objectaque parma, «Hoc jurastis [inquit] milites, fugientes vos in castra redituros? adeo ignavissimos hostes magis timetis, quam Jovem Martemque, per quos jurastis? At ego injuratus aut victor revertar, aut prope te hic, Q. Fabi, dimicans cadam.» Consulti tum Cæso Fabius prioris anni consul, «Verbisne istis, frater, ut pugnent, te inpetratum credis? Dii inpetrabunt, per quos juravere. Et nos, ut decet proceres, ut Fabio nomine est dignum, pugnando potius, quam adhortando, accendamus militum animos.» Sic in primum infestis hastis provolant duo Fabii, totamque moverunt secum aciem.

XLVII, PRÆLIO ex parte una restituto, nihilo segnus in altero cornu Cn. Manlius consul pugnam ciebat: ubi prope similis fortuna est versata. Nam ut altero in cornu Q. Fabium, sic in hoc ipsum consulem Manlium, jam velut fusos agentem hostes, &

U. e. 274.
a. C. 478.

U. c. 274. *a. C. 478.* impigre milites secuti sunt; &, ut ille gravi
vulnere ictus ex acie cessit, interfectum rati,

*Vincuntur
Veientes.*

gradum retulere. Cessissentque loco, ni consul alter, cum aliquot turmis equitum in eam partem citato equo adventus, vivere clamitans collegam, se victorem fuso altero cornu adesse, rem inclinatam sustinuisset. Manlius quoque ad restituendam aciem se ipse coram offert. Duorum consulum cognita ora accendunt militum animos. Simul & vanior jam erat hostium acies, dum, abundante multitudine freti, subtracta subsidia mittunt ad castra obpugnanda. In quæ haud magno certamine inpetu factò, dum prædæ magis, quam pugnæ, memores terunt (c) tempus; triarii Romani, qui primam inruptionem sustinere non potuerant, missis ad consules nunciis, quo loco res essent, conglobati ad prætorium redeunt, & sua sponte ipsi prælium (d) renovant: & Manlius consul, revectus in castra, ad omnes portas milite obposito, hostibus viam clauserat. Ea desperatio Tuscis rabiem magis, quam audaciam, accendit. Nam quum incurstantes, quæ

(c) *tererent* Gron. Crev.

(d) *prælium ipsi* Gron. Crev.

cumque exitum ostenderet spes, vano aliquoties inpetuissent; globus juvenum unus in ipsum consulem insignem armis invadit. Prima excepta a circumstantibus tela: sustineri deinde vis nequit (e). Consul mortifero vulnere ictus cadit, fusique circa omnes. Tuscis crescit audacia. Romanos terror per tota castra trepidos agit. Et ad extrema ventum foret, ni legati, rapti consulis corpore, patefecissent una porta hostibus viam. Ea erumpunt; consternatoque agmine abeuntes in victorem alterum incidunt consulem. Ibi iterum cæsi fusique passim. Victoria egregia parta, tristis tamen duobus tam claris funeribus. Itaque consul, decernente senatu triumphum, « Si exercitus sine imperatore » triumphare possit, pro eximia eo bello » opera facile passurum, « respondit: « se, » familia funesta Q. Fabii fratris morte, re- » publica ex parte orba consule altero amisso, » publico privatoque deformem luctu lauream » non accepturum. » Omni acto triumpho depositus triumphus clarior fuit: adeo spreta in tempore gloria interdum cumulator redit. Funera deinde duo deinceps collegæ fratris-

U. c. 274.
a. C. 478.

(e) nequit Gron. Crev.

que ducit : idem in utroque laudator, quum ; concedendo illis suas laudes, ipse maximam partem earum ferret. Neque inmemor ejus, quod initio consulatus inbiberat, reconciliandi animos plebis, faucios milites curandos dividit Patribus. Fabiis plurimi dati : nec alibi majore cura habiti. Inde populares jam esse Fabii : nec hoc ulla, nisi salubri reipublicæ, arte.

U. c. 275. XLVIII. Igitur non Patrum magis, quam
a. C. 477. plebis, studiis Cæso Fabius cum T. Virgino
K. Fabio consul factus, neque bella, neque delectus
III. T. Vir- gino
ginio Coss. Cons., neque ullam aliam priorem curam agere, quam ut, jam aliqua ex parte inchoata concordia spe, primo quoque tempore cum Patribus coalescerent animi plebis. Itaque principio anni censuit, priusquam quisquam agrariae legis auctor tribunus existeret, occuparent Patres ipsi suum munus facere : captivum agrum plebi quam maxime æqualiter darent. Verum esse, habere eos, quorum sanguine ac sudore partus sit. Adspersati Patres sunt : questi quoque quidam, nimia gloria luxuriare & evanescere vividum quondam illud Cæsonis ingenium. Nullæ deinde urbanæ factiones fuere. Vexabantur in-

cursionibus Æquorum Latini. Eo cum exercitu Cæso missus, in ipsorum Æquorum agrum depopulandum transit. Æqui se in oppida receperunt, murisque se tenebant: eo nulla pugna memorabilis fuit. At a Veiente hoste clades accepta temeritate alterius consulis: actumque de exercitu foret, ni Cæso Fabius in tempore subsidio venisset. Ex eo tempore neque pax neque bellum cum Veientibus fuit; res proxime formam latrocinii venerat. Legionibus Romanis cedebant in urbem: ubi abductas senserant legiones, agros incurfabant; bellum quiete, quietem bello in vicem eludentes. Ita neque omitti tota res, nec (f) perfici poterat: & alia bella aut præsentia instabant, ut ab Æquis Volscisque, non diutius, quam recens dolor proximæ cladis transfret, quiescentibus: aut mox moturos se adparebat Sabinos semper infestos, Etruriamque omnem. Sed Veiens hostis, assiduus magis, quam gravis, contumeliis sæpius, quam periculo, animos agitabat: quod nullo tempore negligi poterat, aut averti alio fiebat. Tum Fabia gens senatum adiit (g): con-

*U. c. 275.
a. C. 477.*

*Dubium
bellum
cum
Veientibus*

(f) neque Gron. Crev.

(g) adit Gron. Crev.

U. c. 275. ful pro gente loquitur : « Adfiduo magis;
 a. C. 477. » quam magno præsidio, ut scitis, Patres
 Fabia » conscripti, bellum Veiens eget. Vos alia
 gens » bella curate : Fabios hostes Veientibus date.
 Veiens » Auctores sumus, tutam ibi majestatem Ro-
 bellum so- » mani nominis fore. Nostrum id nobis velut
 la gerit. » familiare bellum, privato sumtu gerere in
 » animo est. Respublica & milite illic & pe-
 » cunia vacet. » Gratia ingentes actæ. Con-
 sul e curia egressus, comitante Fabiorum
 agmine, qui in vestibulo curiæ, senatuscon-
 sultum expectantes, steterant, domum rediit.
 Jussi armati postero die ad limen consulis
 adeste, domos inde discedunt.

XLIX. MANAT tota urbe rumor : Fabios
 ad cælum laudibus ferunt. Familiam unam
 subisse (h) civitatis onus : Veiens bellum in
 privatam curam, in privata arma versum. Si
 sint duæ roboris ejusdem in urbe gentes;
 deposcant, hæc Volscos sibi, illa Æquos :
 populo Romano tranquillam pacem agente,
 omnes finitimos subigi populos posse. Fabii
 postero (i) die arma capiunt : quo jussi erant,
 conveniunt. Consul, paludatus egrediens, in

(h) *subiisse* Gron. Crev.

(i) *postera* Gron. Crev.

vestibulo gentem omnem suam instructo ag-
 mine videt. Acceptus in medium, signa ferri
 jubet. Numquam exercitus neque minor nu-
 mero, nequo clarior fama & admiratione ho-
 minum, per urbem incessit. Sex & trecenti
 milites, omnes patricii, omnes unius gentis,
 quorum neminem ducem sperneret egregius
 quibuslibet temporibus senatus, ibant, unius
 familiæ viribus Veienti populo pestem mini-
 tantes. Sequebatur turba, propria alia cogna-
 torum sodaliumque, nihil medium, nec spem,
 nec curam, sed inmensa omnia volventium
 animo; alia publica sollicitudine excitata, fa-
 vore & admiratione stupens: « Ire fortes, ire
 » felices jubent, inceptis eventus pares redde-
 » re: consulatus inde ac triumphos, omnia
 » præmia ab se, omnes honores sperare.» Præ-
 tereuntibus Capitolium arcemque & alia tem-
 pla, quidquid Deorum oculis, quidquid animo
 obcurrit, precantur, ut illud agmen faustum
 atque felix mittant, sospites brevi in patriam
 ad parentes restituant. Incassum missæ preces.
 Infelici via dextro Jano portæ Carmentalis
 profecti, ad Cremeram flumen perveniunt.
 Is opportunus visus locus communiendo præ-
 sidio. L. Æmilius inde & C. Servilius con-

U. c. 275.

a. C. 477.

U. c. 276. a. C. 476.
 L. Emilio
 II. C. Servilio Coss.

fules facti. Et , donec nihil aliud quam in populationibus res fuit , non ad præsidium modo tutandum Fabii fati erant ; sed tota regione , qua Tuscus ager Romano adjacet , sua tuta omnia , infesta hostium , vagantes per utrumque finem , fecere. Intervallum deinde haud magnum populationibus fuit : dum & Veientes , addito ex Etruria exercitu , præsidium Cremeræ obpugnant ; & Romanæ legiones , ab L. Emilio Consule adductæ , cominus cum Etruscis dimicant acie. Quamquam vix dirigendi aciem spatium Veientibus fuit : adeo inter primam trepidationem , dum post signa ordines introeunt , subsidiaque locant , investa subito ab latere Romana equitum ala , non pugnae modo incipiendæ , sed consistendi ademit locum. Ita , fusi retro ad faxa Rubra , (ibi castra habebant) pacem supplices petunt. Cujus inpenetratæ , ab infita animis levitate , ante deductum Cremera Romanum præsidium , poenituit.

*Fabii
 Veientum
 victores.*

L. RURSUS cum Fabiis erat Veienti populo , sine ullo majoris belli adparatu , certamen : nec erant incurfiones modo in agros , aut subiti inpetus incurfantium , sed aliquoties æquo campo conlatisque signis certatum :

gensque una populi Romani sæpe ex opulentissima, ut tum res erant, Etrusca civitate victoriam tulit. Id primo acerbum indignumque Veientibus visum. Inde consilium ex re natum insidiis ferocem hostem captandi: gaudere etiam, multo successu Fabiis audaciam crescere. Itaque & pecora prædantibus aliquoties, velut casu incidissent, obviam acta: & agrestium fuga vasti relictæ agri: & subsidia armatorum, ad arcendas populationes missa, sæpius simulato, quam vero pavore refugerunt. Jamque Fabii adeo contemserant hostem, ut sua invicta arma neque loco neque tempore ullo crederent sustineri posse. Hæc spes provexit, ut ad conspecta procul a Cremera magno campi intervallo pecora (quamquam rara hostium adparebant arma) decurrerent. Et quum improvidi effuso cursu insidias circa ipsum iter locatas superassent, palatique passim vaga, ut fit pavore injecto, raperent pecora; subito ex insidiis consurgitur: & adversi & undique hostes erant. Primo clamor circumlatus exterruit: dein tela ab omni parte accidebant; coëuntibusque Etruscis, jam continenti agmine armatorum septi, quo magis se hostis inferebat,

U. c. 276.
a. C. 476.

*Cæs. a
Veientibus*

U. c. 276. cogebantur breviorē spatium & ipsi orbem
a. C. 476. conligere. Quæ res & paucitatem eorum
 insignem, & multitudinem Etruscorum, multiplicatis in arto ordinibus, faciebat. Tum, omiſſa pugna, quam in omnes partes parem intenderant, in unum locum se omnes inclinant. Eo nisi corporibus armisque, rupere cuneo viam. Duxit via in editum leniter collem. Inde primo restitere: mox, ut respirandi superior locus spatium dedit, recipiendique a pavore tanto animum, pepulere etiam fubeuntes: vincebatque auxilio loci paucitas, ni iugo circummissus Veiens in verticem collis evaſiſſet. Ita superior rursus hostis factus, Fabii Cæsi ad unum omnes, præſidiumque expugnatum. Trecentos sex perisse fatiſ conuenit: unum prope puberem ætate relictum, stirpem genti Fabiæ, dubiisque rebus populi Romani sæpe domi bellique vel maximum futurum auxilium.

U. c. 277. LI. QUUM hæc accepta clades eſſet, jam
a. C. 475. C. Horatius & T. Menenius consules erant. Menenius aduersus Tuscos victoria elatos confestim missus. Tum quoque male pugnatum eſt, & Janiculum hostes occupavere: obſeſſaque urbs foret, super bellum annona

pre-

premente, (transferant enim Etrufci Tiberim) ni Horatius consul ex Volfcis effet revocatus: adeoque id bellum ipsis inflitit moenibus, ut primo pugnatum ad Spei fit æquo Marte, iterum ad portam Collinam. Ibi quamquam parvo momento superior Romana res fuit, meliorem tamen militem, recepto pristino animo, in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius & Sp. Servilius consules fiunt. Post acceptam proximam pugnæ cladem Veientes abstinuere acie. Populationes erant, & velut ab arce Janiculi passim in Romanum agrum inpetus dabant: non usquam pecora tuta, non agrestes erant. Capti deinde eadem arte sunt, qua ceperant Fabios. Secuti dedita opera passim ad inlecebras propulsa pecora, præcipitavere in infidias. Quo plures erant, major cædes fuit. Ex hac clade atrox ira majoris cladis causa atque initium fuit. Trajecto enim nocte Tiberi, castra Servilii consulis adorti sunt obpugnare. Inde fusi magna cæde in Janiculum se ægre recepere (k). Confestim consul & ipse transit Tiberim, castra sub Janiculo communit. Postero die, luce orta, nonnihil & hesternâ

(k) receperunt Gron. Crev.

Tom. I.

P

U. c. 278.

a. C. 474.

A. Virginius, Sp. Servilius
Coss.

Veientes
victi.

V. c. 278. felicitate pugnae ferox, magis tamen, quod
a. C. 474. inopia frumenti, quamvis in praecipitia, dum
 celeriora essent, agebat consilia, temere ad-
 verso Janiculo ad castra hostium aciem ere-
 xit; foediusque inde pulsus, quam pridie pe-
 pulerat, interventu collegae ipse exercitusque
 ejus est servatus. Inter duas acies Etrusci,
 quum in vicem his atque illis terga darent,
 occisione occisi. Ita obpressum temeritate
 felici Veiens bellum.

*Turbæ do-
 mestica.*

LII. URBI cum pace laxior etiam annona
 rediit, & advesto ex Campania frumento,
 & postquam timor sibi cuique futurae ino-
 piae abiit, eo, quod abditum fuerat, prolato.
 Ex copia deinde otioque lascivire rursus
 animi; & pristina mala, postquam foris deerant,
 domi quaerere. Tribuni plebem agitare
 suo veneno, agraria lege: in resistentes incitare
 Patres, nec in universos modo, sed in
 singulos. Q. Confidius & T. Genucius, auctores
 agrariae legis, T. Menenio diem dicunt.
 Invidiae erat amissum Cremerae praesidium,
 quum haud procul inde stativa consul habuisset.
 Eum obpresserunt (1): quum & Patres
 haud minus, quam pro Coriolano, adnisi

(1) *obpressere* Gron. Crev.

essent, & Patris Agrippæ favor haud dum exolevisset. In multa temperarunt tribuni : quum capitis anquisissent, duo millia æris damnato multam dixerunt (m). Ea in caput vertit. Negant tulisse ignominiam ægritudinemque : inde morbo absumentum esse. Alius deinde reus Sp. Servilius, ut consulatu abiit, C. Nautio & P. Valerio consulibus, initio statim anni, ab L. Cædicio & T. Statio tribunis die dicta, non, ut Menenius, precibus suis aut Patrum, sed cum multa fiducia innocentiae gratiæque, tribunicios inpetus tulit. Et huic proelium cum Tuscis ad Janiculum erat crimini. Sed fervidi animi vir, ut in publico periculo ante, sic tum in suo, non tribunos modo, sed plebem, oratione feroci refutando, exprobrandoque T. Menenii damnationem mortemque, (cujus patris munere restituta quondam plebs eos ipsos, quibus tum sæviret, magistratus, eas leges haberet) periculum audacia discussit. Juvit & Virginius collega, testis productus, participando laudes : magis tamen Menenianum (adeo mutaverant animum) profuit judicium.

U. c. 279.

a. C. 473.

C. Nautio,

P. Valerio

Coss.

(m) edixerunt Gron. Crev.

U. c. 279.

a. C. 473.

*Bellum
Veiens &
Sabinum.*

LIII. CERTAMINA domi finita. Veiens bellum exortum; quibus Sabini arma junxerant. P. Valerius consul, aditis Latinorum Hernicorumque auxiliis, cum exercitu Veios missus, castra Sabina, quæ pro moenibus sociorum locata erant, confestim adgreditur; tantamque trepidationem injecit, ut, dum dispersi alii alia manipulatim excurrunt ad arcendam hostium vim, ea porta, cui signa primum intulerat, caperetur. Intra vallum deinde cædes magis, quam proelium, esse. Tumultus e castris & in urbem penetrat: tamquam Veis captis, ita pavidi Veientes ad arma currunt. Pars Sabinis eunt subsidio; pars Romanos, toto impetu intentos in castra, adoriuntur. Paullisper averfi turbatique sunt. Deinde & ipsi utroque versis signis resistunt: & eques, ab consule inmissus, Tuscos fundit fugatque: eademque hora duo exercitus, duæ potentissimæ & maximæ finitimæ gentes superatæ sunt. Dum hæc ad Veios geruntur, Volsci Æquique in Latino agro posuerant castra, populatique fines erant. Eos per se ipsi Latini, adsumtis Hernicis, sine Romano aut duce aut auxilio, castris exuerunt. Ingenti præda, præter suas recuperatas res,

*Bellum
cum
Volscis
&
Æquis.*

potiti sunt. Missus tamen ab Roma consul in Volscos C. Nautius. Mos, credo, non placebat, sine Romano duce exercituque socios propriis viribus consiliisque bella gerere. Nullum genus calamitatis contumeliæque non editum in Volscos est: nec tamen percelli potuere, ut acie dimicarent.

LIV. L. FURIUS inde & C. Manlius con-

sules. Manlio Veientes provincia evenit. Non tamen bellatum. Induciæ in annos quadraginta petentibus datæ, frumento stipendioque imperato. Paci externæ confestim continuatur discordia domi. Agrariæ legis tribuniciiis stimulis plebs furebat. Consules, nihil Menenii damnatione, nihil periculo deterriti Servilii, summa vi resistunt. Abeuntes magistratu Cn. (n) Genucius tribunus plebis adripuit. L. Æmilius & Opiter Virginiius consulatum ineunt. Vopiscum Julium pro Virginio in quibusdam annalibus (o) consulem invenio. Hoc anno (quoscumque consules habuit) rei ad populum Furius & Manlius circumeunt sordidati non plebem

(n) Abeuntes magistratu consules Genucius &c. Gron.

(o) in quibusdam pro Virginio annalibus Gron. Crev.

U. c. 280.

a. C. 472.

L. Furio,
C. Manlio
Coss.

Romæ
discordia.

U. c. 281.

a. C. 471.

L. Æmil.
III. Opit.
Virginio
Coss.
Furius &
Manlius
ad popu-
lum rei.

U. c. 281.
a. C. 471.

magis, quam juniores Patrum. Sudent, mo-
nent, « Honoribus & administratione reipu-
» blicæ abstineant ; consulares vero fasces,
» prætextam, curulemque sellam, nihil aliud,
» quam pompam funeris, putent. Claris in-
» signibus velut infulis velatos ad mortem
» destinari. Quod si consulatus tanta dulcedo
» sit, jam nunc ita in animum inducant,
» consulatum captum & obpressum ab tribu-
» nicia potestate esse. Consuli, velut adpari-
» tori tribunicio, omnia ad nutum imperium-
» que tribuni agenda esse. Si se commoverit,
» si respexerit Patres, si aliud, quam plebem,
» esse in republica crediderit ; exsilium C.
» Marcii, Menenii damnationem & mortem,
» sibi proponat ante oculos. » His accensi
vocibus Patres, consilia inde, non publica,
sed in privato, seductaque a plurium conscien-
tia, habere. Ubi quum id modo constaret,
jure an injuria eripiendos esse reos, atro-
cissima quæque maxime placebat sententia :
nec auctor quamvis audaci facinori deerat.
Igitur judicii die, quum plebs in foro erecta
expectatione staret, mirari primo, quod non
descenderet tribunus : deinde, quum jam
mora suspectior fieret, deterritum a primo

*Tribunus
occisus.*

ribus credere, & desertam ac proditam causam publicam queri. Tandem, qui obversati vestibulo tribuni fuerant, nunciant, domi mortuum esse inventum. Quod ubi in totam concionem pertulit rumor; sicut acies funditur duce occiso, ita dilapsi passim alii alio. Præcipuus pavor tribunos invaserat, quam nihil auxilii sacratæ leges haberent, morte collegæ monitos. Nec Patres fatis moderate ferre lætitiâ: adeoque neminem noxæ pœnitebat, ut etiam infontes fecisse videri vellent, palamque ferretur, malo domandam tribuniciam potestatem.

LV. SUB hac pessimi exempli victoria delectus edicitur: paventibusque tribunis, sine intercessione ulla consules rem peragunt. Tum vero irasci plebes, tribunorum magis silentio, quam consulum imperio; & dicere, « Actum esse de libertate sua: rursus ad antiquam reditum: cum Genucio una mortuam ac sepultam tribuniciam potestatem. Aliud agendum, ac cogitandum, quomodo resistatur Patribus. Id autem unum consilium esse, » ut se ipsa plebs, quando aliud nihil auxilii habeat, defendat. Quatuor & viginti lictores adparere consulibus, & eos ipsos plebis

*U. c. 281.
a. C. 471.*

Discordia.

U. c. 281.
a. C. 471.

*Voleronis
audacia.*

» homines. Nihil contemptius, neque infir-
» mius, si sint, qui contemnant. Sibi quem-
» que ea magna atque horrenda facere.» His
vocibus alii alios quum incitassent; ad Vo-
leronem Publilium, de plebe hominem, quia,
quod ordines duxisset, negaret, se militem
fieri debere, licitor missus est a consulibus.
Volero adpellat tribunos. Quum auxilio ne-
mo esset, consules spoliari hominem, &
virgas expediri jubent. « Provoco [inquit]
» ad populum, [Volero] quoniam tribuni ci-
» vem Romanum in conspectu suo virgis cædi
» malunt, quam ipsi in lecto suo a vobis tru-
» cidari.» Quo ferocius clamitabat, eo in-
festius circumscindere & spoliare licitor. Tum
Volero, & prævalens ipse, & adjuvantibus
advocatis, repulso licitore, ubi indignantium
pro se acerrimus erat clamor, eo se in tur-
bam confertissimam recipit, clamitans, « Pro-
»voco, & fidem plebis imploro. Adeste ci-
» ves! adeste commilitones! nihil est, quod
» expecteris tribunos, quibus ipsis vestro
» auxilio opus est.» Concitati homines, veluti
ad prælium, se expediunt: adparebatque,
omne discrimen adeste; nihil cuiquam sanc-
tum, non publici fore, non privati juris;

Huic tantæ tempeſtati quum ſe conſules obtuliſſent, facile experti ſunt, parum tutam majeſtatem ſine viribus eſſe. Violatis licioribus, faſcibus fractis, e foro in curiam compelluntur, incerti, quatenus Volero exerce- ret victoriam. Conticeſcente deinde tumultu, quum in ſenatum vocari juſſiſſent, queruntur injurias ſuas, vim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententiis, vicere ſe- niores, quibus, ira Patrum adverſus teme- ritatem plebis certari, non placuit.

LVI. VOLERONEM amplexa favore plebs proximis comitiis tribunum plebi (p) creat in eum annum, qui L. Pinarium, P. Furium conſules habuit: contraque omnium opinio- nem, qui eum vexandis prioris anni conſu- libus permiſſurum tribunatum credebant, poſt publicam cauſſam privato dolore habito, ne verbo quidem violatis conſulibus, rogatio- nem tulit ad populum, ut plebei magiſtra- tus tributis comitiis fierent. Haud parva res, ſub titulo prima ſpecie minime atroci, fere- batur; ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientium ſuffragia creandi, quos vellent, tribunos auferret. Huic actioni, gratiſſimæ

*U. c. 281.
a. C. 471.*

*Fit tribu-
nus plebis.*

*U. c. 282.
a. C. 470.*

*L. Pina-
rio, P. Fu-
rio, Coſſ.*

*Lex
publilia.*

(p) plebei Crev.

plebi, quum summa vi resisterent Patres; nec, quæ una vis ad resistendum erat, ut intercederet aliquis ex collegio, auctoritate aut consulum aut principum adduci posset; res tamen, suo ipsa molimine gravis, certaminibus in annum extrahitur. Plebs Volerorem tribunum reficit. Patres, ad ultimum dimicationis rati rem venturam, Ap. Claudium, Appii filium, jam inde a paternis certaminibus invisum infestumque plebi, consulem faciunt. Collega ei T. Quinctius datur. Principio statim anni nihil prius, quam de lege, agebatur. Sed ut inventor legis Volero, sic Lætorius, collega ejus, auctor quum recentior, tum acrior erat. Ferocem faciebat belli gloria ingens; quod ætatis ejus haud quisquam manu promptior erat. Is, quum Volero nihil, præterquam de lege, loqueretur, infestatione abstinens consulum, ipse in accusationem Appii familiæque superbissimæ & crudelissimæ in plebem Romanam exorsus, quum a Patribus non consulum, sed carnificem ad vexandam & lacerandam plebem, creatum esse contenderet; rudis in militari homine lingua non subpetebat libertati animoque. Itaque, deficiente oratione,

U. c. 283.

a. C. 469.

Ap. Claudio, T. Quinctio Cos.

Lætorii Tr. pl. certamina cum Appio cos.

« Quandoquidem non (q) facile loquor , U. c. 283.
a. C. 469.
 » [inquit] Quirites , quam , quod locutus
 » sum , præsto ; crastino die adeste. Ego hic
 » aut in conspectu vestro moriar , aut perfe-
 » ram legem. » Occupant tribuni templum
 postero die. Consules nobilitasque ad inpe-
 diendam legem in concione consistunt. Sub-
 moveri Lætorius jubet , præterquam qui
 suffragium ineant. Adolescentes nobiles sta-
 bant , nihil cedentes viatori. Tum ex his
 prehendi quosdam Lætorius jubet. Consul
 Appius negare , jus esse tribuno in quem-
 quam , nisi in plebeium. Non enim populi ,
 sed plebis , eum magistratum esse : nec illum
 ipsum submovere pro imperio posse more
 majorum ; quia ita dicatur : « Si vobis vide-
 » tur , discedite , Quirites. » Facile & con-
 temtim de jure differendo perturbare Læto-
 rium poterat. Ardens igitur ira tribunus ,
 viatorem mittit ad consulem : consul licito-
 rem ad tribunum , privatum esse clamitans ,
 sine imperio , sine magistratu ; violatusque
 esset tribunus , ni & concio omnis atrox
 coorta pro tribuno in consulem esset , &
 concursus hominum in forum ex tota urbe

(1) add. tam Gron. Crev.

U. c. 283. concitatæ multitudinis fieret. Sustinebat ta-
a. C. 469. men Appius pertinacia tantam tempestatem :
 certatumque haud incruento prælio foret, ni
 Quintius, consul alter, consularibus nego-
 tio dato, ut collegam vi, si aliter non pos-
 sent, de foro abducerent, ipse nunc plebem
 sævientem precibus lenisset, nunc orasset tri-
 bunos, ut concilium dimitterent. « Darent
 » iræ spatium. Non vim suam illis tempus
 » ademturum; sed consilium viribus additu-
 » rum. Et Patres in populi, & consulem in
 » Patrum fore potestate. »

LVII. ÆGRE sedata ab Quintio plebs,
 multo ægrius consul alter a Patribus. Dimisso
 tandem concilio plebis, senatum consules
 habent. Ubi quum timor atque ira in vicem
 sententias variaffent; quo magis, spatio in-
 terposito, ab inpetu ad consultandum advo-
 cabantur, eo plus abhorrebant a certatione
 animi: adeo ut Quintio gratias agerent,
 quod ejus opera mitigata discordia esset. Ab
 Appio petitur, « Ut tantam consularem ma-
 » jestatem esse vellet, quanta esse in concordii
 » civitate posset (r). Dum tribuni consules-

(r) quanta in concordii civitate esse posset Gron.
 Crev.

» que ad se quisque omnia trahunt (s), nihil *U. c. 283.*
 » relictum esse virium in medio : diffractam *a. C. 469.*
 » laceratamque rempublicam magis, quorum
 » in manu sit, quam ut incolumis sit, quæri. »
 Appius contra, testari Deos atque homines,
 « rempublicam prodi per metum ac deserui.
 » Non consulem senatui, sed senatum consuli
 » deesse. Graviores accipi leges, quam in
 » sacro monte acceptæ sint. » Victus tamen
 Patrum consensu quievit : lex silentio per-
 fertur.

LVIII. TUM primum tributis comitiis creati *Tribunè*
 tribuni sunt : numero etiam addito (t), tres, *tributis*
 perinde ac duo antea (u) fuerint, Piso auctor *comitiis*
 est. Nominat quoque tribunos, C. Sicinium,
 L. Numitorium, M. Duilium, Sp. Icilium,
 L. Mæcilium. Volscum Æquicumque inter
 seditionem Romanam est bellum coortum.
 Vastaverant agros, ut, si qua secessio plebis
 fieret, ad se receptum haberet. Compositis
 deinde rebus, castra retro movere. Ap. Clau-
 dius in Volscos missus. Quinctio Æqui pro-
 vincia evenit. Eadem in militia sævitia Appii,

(s) trahant Gron. Crev.

(t) additos Crev.

(u) ante Gron. Crev.

U. c. 283. quæ domi, esse (x) liberior, quod sine
a. C. 469. tribunicis vinculis erat. Odisse plebem plus
 quam paterno odio : se victum ab ea : se
 unico consule objecto adversus tribuniciam
 potestatem, perlatam legem esse; quam mi-
 nore conatu, nequaquam tanta Patrum spe,
 priores impedierint consules. Hæc ira indignatioque ferocem animum ad vexandum sævo
 imperio exercitum stimulabat; nec ulla vi
 domari poterat : tantum certamen animis inbi-
 berant. Segniter, otiose, neglegenter, con-
 tumaciter omnia agere; nec pudor, nec me-
 tus coercerat. Si citius agi vellet agmen,
 tardius sedulo incedere : si adhortator ope-
 ris adesset, omnes sua sponte motam remit-
 tere industriam. Præsenti vultus demittere,
 tacite prætereuntem execrari : ut invictus
 ille odio plebeio animus interdum movere-
 tur. Omni nequidquam acerbitate prompta,
 nihil jam cum militibus agere : a centurio-
 nibus corruptum exercitum dicere : tribunos
 plebei cavillans interdum & Volerones vo-
 care.

*Appio
 insensus
 exercitus
 vinci vult.*

LIX. NIHIL eorum Volsci nesciebant, insta-
 bantque eo magis, sperantes, idem certamen

(x) esse; eo liberior Gron. Crev.

animorum adversus Appium habiturum exercitum Romanum, quod adversus Fabium consulem habuisset. Ceterum multo Appio, quam Fabio, violentior fuit. Non enim vincere tantum noluit, ut Fabianus exercitus, sed vinci voluit. Productus in aciem turpi fuga petit castra; nec ante restitit, quam signa inferentem Volscum munimentis vidit scædamque extremi agminis cædem. Tum expressa vis ad pugnandum, ut victor jam a vallo submoveretur hostis: satis tamen adpareret, capi tantum castra militem Romanum noluisse. Alii gaudere sua clade atque ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appii animus, quum insuper sævire vellet, concionemque advocaret, concurrunt ad eum legati tribunique, monentes, ne utique experiri vellet imperium, cujus vis omnis in consensu obedientium esset. Negare vulgo milites, se ad concionem ituros; passimque exaudiri voces postulantium, ut castra ex Volscis agro moveantur. Hostem victorem paullo ante prope in portis ac vallo fuisse; ingentisque mali non suspicionem modo, sed apertam speciem obversari ante oculos. Victus tandem, (quandoquidem nihil præter tempus

U. c. 283.

a. C. 469.

V. c. 283. noxæ lucrarentur) remissa concione, ite
a. C. 469. in sequentem diem pronunciari quum iussisset, prima luce classico signum profectionis dedit. Quum maxime agmen e castris explicaretur, Volsci, ut eodem signo excitati, novissimos adoriuntur. A quibus perlatus ad primos tumultus, eo pavore signaque & ordines turbavit, ut neque imperia exaudiri, neque instrui acies possent. Nemo ullius, nisi fugæ, memor. Ita effuso agmine per stragem corporum armorumque evasere, ut prius hostis desisteret sequi, quam Romanus fugere. Tandem, conlectis ex dissipato cursu militibus, consul, quum revocando nequidquam suos persecutus esset, in pacato castro posuit: advocataque concione, in vectus haud falso in proditorem exercitum militaris disciplinæ, desertorem signorum; ubi signa, ubi arma essent, singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos, ad hoc centuriones duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis cæfos securi percussit. Cetera multitudo forte decimus quisque ad supplicium lecti.

In victos animadvertit Ap-pius.

Quinctius consul vic-tor.

LX. CONTRA ea, in *Æquis* inter consulem ac militem comitate ac beneficiis certatum est.

est. Et natura Quinctius erat lenior, & sævitia infelix collegæ, quo is magis gauderet ingenio suo, effecerat. Huic tantæ concordiæ ducis exercitusque non ausi obferre se, Æqui vagari (y) populabundum hostem per agros passi. Nec ullo ante bello latius inde actæ prædæ: omnis militi data est. Addebantur & laudes, quibus, haud minus quam præmio, gaudent militum animi. Tum duci, tum propter ducem Patribus quoque placatior exercitus rediit; sibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab senatu, memorans. Varia fortuna belli, atroci discordia dõmi forisque annum exactum, insignem maxime comitia tributa efficiunt: res major victoria suscepti certaminis, quam usu; plus enim dignitatis comitiis ipsis detractum est, Patribus ex concilio submovendis, quam virium aut plebi additum est aut demtum (z) Patribus.

LXI. TURBULENTIOR inde annus excepit, L. Valerio, Tiberio Æmilio consulibus, quum (a) propter certamina ordinum de lege

U. c. 283.
a. C. 469.

U. c. 284.
a. C. 468.

L. Valerio,
II Tiberio
Æmilio
Coss.

(y) se Æqui; vagari &c. Gron. Crev.

(z) additum aut ademtum Gron. Crev.

(a) tum Gron. Crev.

Tom. I.

Q

U. c. 284.

a. C. 468.

*Accusatur**Appius.*

agraria, tum propter iudicium Ap. Claudii: cui, acerrimo adversario legis, causamque possessorum publici agri, tamquam tertio consuli, sustinenti, M. Duilius & C. Sicinius diem dixerunt. Numquam ante tam invisus plebi reus ad iudicium vocatus populi est, plenus suarum, plenus paternarum irarum. Patres quoque non temere pro ullo æque adnisi sunt: propugnatorem senatus, majestatisque vindicem suæ, ad omnes tribunicios plebeiosque obpositum tumultus, modum dumtaxat in certamine egressum, iratæ obijci plebi (b). Unus e Patribus, ipse Ap. Claudius, & tribunos, & plebem, & suum iudicium pro nihilo habebat. Illum non minæ plebis, non senatus preces percellere umquam potuerunt, non modo ut vestem mutaret, aut supplex preffaret homines; sed ne ut ex consueta quidem asperitate orationis, quum ad populum agenda causa esset, aliquid leniret atque submitteret. Idem habitus oris, eadem contumacia in vultu, idem in oratione spiritus erat: adeo ut magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quam consulem timuerat. Semel causam dixit, quo semper

(b) *objici iratæ plebi Gron. Crev.*

agere omnia solitus erat, accusatorio spiritu: *U. c. 284.*
 adeoque constantia sua & tribunos obstupe- *a. C. 468.*
 fecit & plebem, ut diem ipsi sua voluntate
 prodicerent: trahi deinde rem sinerent. Haud
 ita multum interim temporis fuit. Ante ta-
 men, quam prodicta dies veniret, morbo
 moritur. Cujus quum laudationem tribuni
 plebis impedire conarentur, plebs fraudari
 sollemni honore supremum diem tanti viri
 noluit: & laudationem tam æquis auribus
 mortui audivit, quam vivi accusationem au-
 dierat: & exsequias frequens celebravit.

*Morbo
 moritur.*

LXII. EODEM anno Valerius consul, cum
 exercitu in Æquos profectus, quum hostem
 ad prælium elicere non posset, castra obpug- *Valerii
 Cos. in
 Æquos
 gessit.*
 nare est adortus. Prohibuit fœda tempestas,
 cum grandine ac tonitribus cœlo dejecta. Ad-
 mirationem deinde auxit, signo receptui dato,
 adeo tranquilla serenitas reddita: ut, velur
 numine aliquo defensa castra obpugnare ite-
 rum, religio fuerit. Omnis ira belli ad popu-
 lationem agri vertit. Alter consul Æmilius *Æmilii in
 Sabinos.*
 in Sabinis bellum gessit: & ibi, quia hostis
 mœnibus se tenebat, vastati agri sunt. Incen-
 diis deinde, non villarum modo, sed etiam
 vicorum, quibus frequenter habitabatur, Sa-

bini exciti, quum prædatoribus obcurrissent, ancipiti prælio digressi, postero die retulere castra in tutiora loca. Id fati consuli visum, cur pro victo relinqueret hostem, integro inde decedens bello.

*U. c. 285.
a. C. 467.*

*T. Numicio, A. Virginitio
Coss.*

LXIII. INTER hæc bella, manente discordia domi, T. Numicius Priscus, A. Virginitio consules facti. Non ultra videbatur latura plebes dilationem agrariæ legis, ultimaque vis parabatur, quum, Volscos adesse, fumo ex incendiis villarum fugaque agrestium cognitum est. Ea res maturam jam seditionem ac (c) prope erumpentem repressit. Consules, coacti extemplo ab senatu ad bellum, edueta ex urbe juventute, tranquilliorum ceteram plebem fecerunt. Et hostes quidem, nihil aliud quam perfusis vano timore Romanis, citato agmine abeunt. Numicius Antium adversus Volscos, Virginitio contra Æquos profectus. Ibi ex insidiis prope magna accepta clade, virtus militum rem, prolapsam negligentia consulis, restituit. Melius in Volscis imperatum est. Fusi primo prælio hostes, fugaque in urbem Antium, ut tum res erant, opulentissimam acti. Quam consul obpugnare

*Bellum
cum
Volscis
&
Æquis.*

(c) ac del, Gron.

non aufus, Cenonem, aliud oppidum, nequaquam tam opulentum, ab Antiatibus cepit. Dum Æqui Volscique Romanos exercitus tenent, Sabini usque ad portas urbis populantes inceslere. Deinde ipsi paucis post diebus ab duobus exercitibus, utroque per iram consule ingreffo in fines, plus cladium, quam intulerant, acceperunt.

LXIV. EXTREMO anno pacis aliquid fuit; sed, ut semper alias, sollicitæ certamine Patrum & plebis. Irata plebs interesse consularibus comitiis noluit. Per Patres clientesque Patrum consules creati T. Quinctius, Q. Servilius. Similem annum priori consules habent, seditiosa iniria, bello deinde externo tranquilla. Sabini, Crustuminos campos citato agmine transgressi, quum cædes & incendia circum Anienem flumen fecissent, a porta prope Collina mœnibusque pulsâ, ingentes tamen prædas hominum pecorumque egere. Quos Servilius consul infesto exercitu infecutus, ipsum quidem agmen adipisci æquis locis non potuit: populationem adeo effuse fecit, ut nihil bello intactum relinqueret, multiplicique capta præda rediret. Et in Volscis respublica egregie gesta,

*U. c. 286.
a. C. 466.*

*T. Quinctio
II. Q. Servilio
Coss.*

*Bellum
Sabinum.*

*Bellum
Volscum.*

U. c. 286.
a. C. 466.

quum (d) ducis, tum militum opera. Primum æquo campo signis conlatis pugnatum, ingenti cæde utrimque, plurimo sanguine: & Romani, quia paucitas damno sentiendo propior erat, gradum retulissent; ni salubri mendacio consul, fugere hostes ab cornu altero clamitans, concitasset aciem. Inpetu facto, dum se putant vincere, vicere. Consul, metuens ne nimis instando renovaret certamen, signum receptui dedit. Intercessere pauci dies, velut tacitis induciis utrimque quiete sumpta: per quos ingens vis hominum ex omnibus Volscis Æquisque populis in castra venit, haud dubitans, si senserint, Romanos nocte abituros. Itaque tertia fere vigilia ad castra obpugnanda veniunt. Quinctius, sedato tumultu, quem terror subitus exciverat, quum manere in tentoriis quietum militem jussisset, Hernicorum cohortem in stationem educit: cornicines tubicinesque, in equos (e) inpositos, canere ante vallum jubet, sollicitumque hostem ad lucem tenere. Reliquum noctis adeo tranquilla omnia in castris fuere, ut somni quoque Romanis copia esset. Volscos species armatorum peditum,

(d) tum Gron. Crev. (e) equis Gron.

quos & plures esse, & Romanos putabant, *U. c. 286.*
 fremitus hinnitusque equorum, qui, & in- *a. C. 466.*
 fueto sedente equite, & insuper aures agi-
 tante fonitu, sæviebant, intentos velut ad
 inpetum hostium tenuit.

LXV. UBI inluxit, Romanus, integer sa-
 tiatusque somno productus in aciem, fessum
 stando & vigiliis Volscum primo inpetu per-
 culit. Quamquam cessere magis, quam pulsi
 hostes sunt: quia ab tergo erant clivi, in
 quos post principia integris ordinibus tutus
 receptus fuit. Consul, ubi ad iniquum locum
 ventum est, sistit aciem. Miles ægre teneri,
 clamare & poscere, ut percussis instare liceat.
 Ferocius agunt equites: circumfusi duci vo-
 ciferantur (f) se ante signa ituros. Dum
 cunctatur consul, virtute militum fretus,
 loco parum fidens; conclamant, se ituros:
 clamoremque res est secuta. Fixis in terram
 pilis, quo leviores ardua evaderent, cursu
 subeunt. Volscus, effusis ad primum inpe-
 tum missilibus telis, saxa objaçentia pedibus
 ingerit in subeuntes, turbatosque icibus cre-
 bris urget ex superiore loco. Sic prope one-

(f) equites circumfusi duci: vociferantur &c.
 Gron. Crev.

U. c. 286.
a. C. 466.

ratum est finistrum Romanis cornu, ni referentibus jam gradum consul, increpando simul temeritatem, simul ignaviam, pudore metum excussisset. Resistere primo obstinatis animis: deinde, ut in obtinentes locum vires ferebant, audent ultro gradum inferre; &, clamore renovato, commovent aciem. Tum rursus, inpetu capto, enituntur, atque exsuperant iniquitatem loci. Jam prope erat, ut in summum clivi jugum evaderent, quum terga hostes dedere: effusoque cursu pene agmine uno fugientes sequentesque castris incidere. In eo pavore castra capiuntur. Qui Volscorum effugere potuerunt, Antium petunt. Antium & Romanus exercitus ductus: paucos circumfessum dies deditur, nulla obpugnantium nova vi; sed quod jam inde ab infelici pugna castrisque amissis ceciderant animi.

*Vincuntur
Volsci, &
Antium
capitur.*